

MALTA ASKERÎ EGEMEN DÜZENİ’NİN DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNE DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME

*A GENERAL ASSESSMENT ON THE DIPLOMATIC RELATIONS OF THE SOVEREIGN MILITARY
ORDER OF MALTA*

Hakemli Makale
Anıl ÇAMYAMAÇ*

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	311
I. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ’NİN KISA TARİHÇESİ	313
II. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ’NİN İÇ YAPISI	319
III. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ’NİN HUKUKÎ STATÜSÜNE DAİR	320
IV. GENEL OLARAK DİPLOMATİK İLİŞKİLER VE ULUSLARARASI HUKUK DEĞERLENDİRMESİ.....	332
V. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ’NİN DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ	334
SONUÇ	341
KAYNAKÇA.....	342

ÖZ

Günümüzde, uluslararası hukuk kurallarına göre merak uyandırabilen birçok olay vardır. Merak uyandırma fenomeni, Ortaçağ’dan beri hukukî statülerini devam ettirmeleri, yani Ortaçağ döneminin kalıtı olarak zamanı geçmiş kavram ve algıların ürünü olaylar olmalarından kaynaklanmaktadır. Böylelikle, yapılarının büyük bölümü uluslararası hukukun modern kurallarına uymamaktadır. Bunlardan biri Malta Düzenidir. Açık olarak devlet olmayan Düzen, bir devlet gibi davranmaktadır. Malta Düzeninin, aktif ve pasif elçilik hakkını kullanması suretiyle bir devletmiş gibi hareket ettiği temel konulardan biri diplomasi hukukudur.

DOI: 10.32957/hacettepehdf.721967

Makalenin Geliş Tarihi: 17.04.2020

Makalenin Kabul Tarihi: 23.05.2020

* Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı. E-posta: anil.camyamac@bakircay.edu.tr.

Makalede, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğumu beyan ederim.

ORCID: 0000-0002-8476-9110

Bu açıklamaların ışığında, bu makalenin amacı Malta Düzeni'nin diplomatik ilişkilerini kısaca analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Malta düzeni, egemenlik, diplomasi hukuku, elçilik hakkı, diplomatik ilişkiler.

ABSTRACT

Today there are several cases which might be acknowledged as curious according to the rules of international law. The curious phenomenon stems from the fact that these cases are the products of outdated concepts and perceptions, which have maintained their legal status since the medieval times, i.e. relics of the medieval era. Henceforth with, most of their structure do not fit modern rules of international law. This very fact may be the main source of confusion about their legal status in modern international law. The Order of Malta is one of them. Although it is obviously not a state, it acts in most cases as if one. The law of diplomacy is one of the main subjects which the Order of Malta acts as if it is a State, since it exercises the right of legation, both active and passive. In the light of these explanations the aim of this article is to briefly analyze the diplomatic relations of the Order of Malta.

Key Words: Order of Malta, sovereignty, law of diplomacy, right of legation, diplomatic relations.

GİRİŞ

Uluslararası hukuk kişiliği, bilindiği üzere, uluslararası hukukta hak ve yetkileri haiz olup onları kullanmayı ve uluslararası hukuk düzeni çerçevesinde kaynaklanan borçlarla yükümlü olmayı içermektedir. Bu yönden ele alındığında bu kişiliğe hangi birimlerin sahip olduğunun tespit edilmesi, kuşkusuz, önemlidir. Uluslararası hukuk kapsamında çok uzun bir süre tek uluslararası hukuk kişisi devletler olarak mütalâa edilmişken, günümüzde bu durumun değişmiş olduğu, daha açık bir ifadeyle geliştiği görülmektedir. Başta uluslararası örgütler olmak üzere, başka birimlerin de artık uluslararası hukuk süjesi oldukları ve bu bağlamda uluslararası hukuk kişiliklerinin varlığı kabul edilmektedir. Tabii ki, bu belirleme, uluslararası hukukun tüm süjelerinin aynı düzeyde uluslararası hukuk kişiliğini haiz olduğu anlamını taşımamaktadır.

Uluslararası hukuktan doğan hakları ve yetkileri kullandığı ifade edilen uluslararası hukuk süjelerinin kullandığı belirtilen bu haklar ve yetkiler arasında önemli bir yer teşkil eden elçilik hakkı da bulunmaktadır. Esasen, bu hakkın uluslararası hukuk kişiliğinin bir

sonucu olması bir yana, *de facto* kullanımı uluslararası hukuk kişiliğinin kanıtlanması açısından da önem arz etmektedir.

Uluslararası alanda elçilik hakkını kullanan en ilgi çekici süjelerden biri, tartışmasız, Malta Askerî Egemen Düzeni olmaktadır.¹ Devlet niteliğini haiz olmayan, ancak devletlerle özdeşleştirilen birçok hak ve yetkiyi kullanabilen Düzenin², bu çerçevede, kullandığı haklardan biri de elçilik hakkıdır. Hem pasif, hem aktif elçilik hakkından yararlanan Düzenin diplomatik ilişkileri bu kısa makale dâhilinde ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.³ Ancak, bunun yapılabilmesi Düzenin şifrelerinin ortaya konulmasına bağlıdır. Daha açık ifade etmek gerekirse, bu inceleme, Düzenin doğuşu,

¹ Tam resmî adı “Aziz John’un Kudüs, Rodos ve Malta Askerî Egemen Ospitaler Düzeni” (*Sovereign Military Hospitaller Order of St John of Jerusalem of Rhodes and of Malta*) olan “Malta Egemen Askerî Düzeni” (*Sovereign Military Order of Malta/SMOM*) günümüzde kendi resmî internet siteleri de dâhil birçok kaynaktan kısaca “Malta Düzeni” (*Order of Malta*) olarak geçmektedir. Bundan sonra metin içerisinde, başlıklar hariç, kısaca “Düzen” şeklinde kullanılacaktır. Nitekim isme ilişkin bu tutum Düzenin Anayasası olarak mütalâa edilebilecek Anayasal Şartın ilk maddesinde de (paragraf: 1 ve paragraf: 3) belirtilmektedir. Bkz. Order of Malta, **Constitutional Charter of the Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta**, <http://www.orderofmalta.int/wp-content/uploads/2010/06/order-of-malta-constitution.pdf> (erişim tarihi: 31/12/2016).

² Elçilik hakkı bir yana, Düzenin bir yanda verdiği pasaportlar tanınırken (Düzen tarafından verilen pasaportlara ilişkin kısa bir bilgilendirme için bkz. *infra* bölüm V), Düzen pul ve para basıp, belirli düzeyde posta hizmeti verebilmektedir. Böylelikle, kendine ait para birimi (*Scudi*) olan Düzenin bu para birimi sembolik niteliği haizdir ve ticarete kullanılmamaktadır. Bunun dışında, posta hizmetleri konusunda da yine turizm ve buna bağlı gelir elde etme amacı temel olmaktadır. İlk posta pulunun 15 Kasım 1966 tarihinde basıldığı bildirilen Düzenin, bu alandaki temel yetkili uluslararası örgüt konumundaki Evrensel Posta Birliği’ne üye olmaması, posta hizmetlerinin ancak bu konuda ikili anlaşmalar yaptığı devletlerle söz konusu olacağı anlamını taşımaktadır. Böylelikle, günümüzde posta hizmetleri konusunda Düzen ile 57 ülke arasında ikili anlaşma imzalanmıştır. Bkz. **Associate Countries**, via www.orderofmalta.int/associate-countries/ (erişim tarihi: 15/03/20).

³ İlâve edilmelidir ki, benzer adı kullanan birçok dinî düzene rastlanıldığı ifade edilmektedir. Bkz. TROFIMOV, Yaroslav, “Knights of Malta Seek Respect from U.N. as Bona Fide Nation”, **The Wall Street Journal**, June 28 2001, <http://www.wsj.com/articles/SB993675150270924882> (erişim tarihi: 12/11/2016). Öte yandan, *Cardinale* Amerika Birleşik Devletleri’nde konumlanan “Kudüslü St. John Egemen Düzeni” (*Sovereign Order of St. John of Jerusalem*) isimli bir başka dinî düzenden daha bahsederek, bunun, Düzenin Rus Ortodoks ayağını oluşturduğunun, Rusya’daki 1917 ihtilâlinde kaçıp Birleşik Devletler’e sığınan üyelerce oluşturulduğunun, Birleşik Devletler’in yanı sıra, Avrupa ve Avustralya’da da üslerinin olduğunun, tıpkı Düzenin yaptığı gibi bunların da “egemen” kelimesini kullandığının, ancak Vatikan tarafından himaye edilmedikleri gibi tanınmadıklarının da altını çizmiş; sadece Vatikan tarafından konuya dair yayında (*L’Osservatore Romano*) “özerk ve kendi kendini payelendirmiş düzenler” (*autonomous and self-styled orders*) listesinde kendilerine yer verildiğini vurgulamıştır. Bkz. CARDINALE, Hyginus Eugene, **Orders of Knighthood Awards and Holy See**, Van Durren Publishers, Worchester, 1983, s. 86-87.

tarihî gelişimi ve günümüzdeki statüsünü de kapsayacak şekilde hukukî statüsünün kısaca değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

I. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ'NİN KISA TARİHÇESİ

Kurulması günümüzden yaklaşık 1000 yıl geriye götürülebilecek Düzen⁴, M.S. 11. yüzyılda Kudüs'te Hristiyan hacılara bakmak ve yardım etmek için kurulmuş⁵,

⁴ Düzenin tarihine dair ayrıntılı çalışma ve açıklamalar için bkz. d'OLIVER FARRAN, Charles, "The Sovereign Order of Malta in International Law", **International & Comparative Law Quarterly**, Year: 1954, Volume: 3, Issue: 2, s. 219-222; SIRE, Henry J.A., **The Knights of Malta**, Yale University Press, New Haven, 1996, özellikle s. 3 vd.; FOSTER, Michael, **A Short History of the Order of St. John of Jerusalem**, October 10 1997 <http://www.orderstjohn.org/osj/sjhist1.htm> (erişim tarihi: 03/12/2016); KOVACS, Jason J., "The Country above the Hermes Boutique: The International Status of the Sovereign Military Order of Malta", **Digest of National Italian American Bar Association Journal**, Year: 2003, Volume: 11, Issue: 1, s. 29-39; BÁTORA, Jozef / HYNEK, Nik, **Fringe Players and the Diplomatic Order: The "New" Heteronomy**, Palgrave MacMillan, London, 2014, s. 113-125; KLIEGER, P. Christiaan, **The Microstates of Europe: Designer Nations in a Post-Modern World**, Lexington Books, Plymouth, 2014, s. 60-88 ve s. 95-97. Ayrıca, bkz. VERZIJL, Jan Hendrik Willem, **International Law in Historical Perspective: International Persons**, Volume II, A.W. Sijthoff, Leyden, 1969, s. 28-32.

⁵ Düzenin kuruluş tarihi birçok eserde farklı farklı gösterilmektedir. Bu minvalde, bazı yazarlar 1042 (*d'Oliver Farran, Batora & Hynek*), bazıları 1048 tarihine işaret ederken (*Dominguez*), bazı yazarlar 1050 (*Klieger*), bazıları 1070 (*Cardinale, Foster, Riley-Smith*), diğer bir grup yazar ise 1099 (*Bos, Arocha, Lindblom, Ivanov, Cogliati-Bantz*) tarihini belirtmektedir. Sırasıyla bkz. d'OLIVER FARRAN, **1954**, s. 219; BÁTORA / HYNEK, **2014**, s. 113; DOMINGUEZ, James, "The Order of Malta: Modern by Tradition", **Journal of the Australian Catholic Historical Society**, Year: 2010/11, Volume: 31/32, Issue: 2, s. 95; KLIEGER, **2014**, s. 61; CARDINALE, **1983**, s. 82; FOSTER, *supra* dipnot: 4; RILEY-SMITH, Jonathan, **The Knights of Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309**, Palgrave MacMillan, London, 2012, özellikle s. 15-16; BOS, Marteen, "Further Ancient Law Analogies in International Law", in **International Law at a Time of Perplexity: Essays in Honour of Shabtai Rosenne**, edited by Dinstein, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1989, s. 63; AROCHA, Magaly, "The Order of Malta and Its Legal Nature", **Analítica**, Year: 1999, Volume: 5, Issue: 1, <http://www.Analitica.com/vam/1999.05/sociedad/01.htm> (erişim tarihi: 12/11/2016); LINDBLOM, Anna-Karin, **Non-Governmental Organisations in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 64; IVANOV, Eduard A., "Mission of the Order of the Malta as a Subject of International Law in the 21st Century", **National Research University/Higher School of Economics Working Paper**, WP BRP 40/LAW/2014, 2014, s. 3 <http://www.hse.ru/data/2014/09/30/1100405643/40LAW2014.pdf> (erişim tarihi: 17/11/2014); COGLIATI-BANTZ, Vincent P., **Means of Transportation and Registration of Nationality: Transportation Registered by International Organizations**, Routledge, Oxon, 2015, s. 204. Bu tarihlerden hangisinin doğru olduğu ve bu çerçevede kullanılması gerektiği bu çalışmanın konusu dışındadır. Ancak, kesin olarak dile getirilebilecek husus, Düzenin 11. yüzyılda Kudüs'te kurulmuş olduğudur. Hemen ilâve edilmelidir ki, Düzen kendi resmî İnternet sitesinde kuruluş tarihini genel biçimde 1048 olarak belirtmektedir. Bkz. **1048 to the Present**, <https://www.orderofmalta.int/history/1048-to-the-present/> (erişim tarihi: 04/03/20).

kurulduktan kısa bir süre sonra⁶ Papa tarafından tanınarak kutsanmıştır.⁷ Haçlı Seferleri'nde de etkin rol oynayan Düzen, Müslümanlar'ın Kudüs'ü ele geçirmesi⁸ üzerine önce Kıbrıs'a kaçmış⁹, yaklaşık 15 yıl kadar (1292-1308) adada kaldıktan sonra 1309 yılında Rodos'u ve çevresindeki adacıkları işgâl ederek oraya yerleşmiştir.¹⁰ Bu dönemde özellikle Doğu Akdeniz'de korsanlık yapan Düzenin şövalyeleri önce Müslüman gemilerine (özellikle Osmanlı gemilerine) saldırırken, zamanla Hıristiyan

⁶ Bu itibarla, Düzen, türünün en eski örneğini teşkil etmektedir. Bkz. CARDINALE, **1983**, s. 81.

⁷ Dönemin Papası 1113 tarihinde Düzeni özerk dinî bir yönetim olarak tanıyarak yerel dinî yetkililerden bağımsız hâle getirmiştir. Konu ile ilgili bkz. BREYCHA-VAUTHIER, Arthur C. / POTULICKI, Michael, "The Order of St. John in International Law: A Forerunner of Red Cross", **American Journal of International Law**, Year: 1954, Volume: 48, Issue: 4, s. 554; CARDINALE, Hyginus Eugene, **The Holy See and the International Order**, Colin Symthe Ltd., London, 1976, s. 240; THEUTENBERG, J. Bo, **The Holy See, the Order of Malta and International Law**, 2003, s. 7; BAŞLAR, Kemal, **Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfelya-Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, s. 183; GAZZONI, Francesco, "Malta, Order of", **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, online edition, edited by Wolfrum, 2010, paragraf: 2, <http://www.mpepil.com> (erişim tarihi: 08/10/10); PORTMANN, Roland, **Legal Personality in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 118; BÁTORA / HYNEK, **2014**, s. 113; IVANOV, **2014**, s. 6; COGLIATI-BANTZ, **2015**, s. 204.

⁸ Selâhaddin Eyyubi 1187 yılında Kudüs'ü ele geçirmiş, 1291 yılında ise Şövalyelerin elinde tuttuğu Akra düşmüştür. Bkz. SIRE, **1996**, s. 18; THEUTENBERG, **2003**, s. 7; KLIEGER, **2014**, s. 63.

⁹ Osmanlı ile anlaşma imzalamış olan Venedikliler açıkça Düzeni ve şövalyeleri desteklemekten kaçınmışlardır. Bu durumu Turan "... Venedik'e gelince, Cumhuriyet, ... Kanunî Süleyman ile imzaladığı 1521 anlaşmasını bozup Rodos'a yardım etmeyi menfaatlerine aykırı buluyordu" şeklinde açıklamıştır. Bkz. TURAN, Şerafettin, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", **Kanunî Armağanı**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. 63. Rodos'un muhasara edilmesiyle birlikte de, Venedik Cumhuriyeti Senatosu Başamiral *Domenico Trevisano*'ya 60 kadırga ile Kıbrıs ve Girit başta olmak üzere bölgede Venedik'e ait yerleri savunma görevi vermişken, Osmanlı donanmasıyla çatışmaktan çekinmesi ve eğer Padişah Anadolu'dan Rodos'a geçecek olursa kesinlikle engel olunmaması talimatını da vermiştir. Bkz. *ibid.*, s. 64. Nitekim, *Kanunî*'nin gönderdiği zafername sayesinde Rodos'un Osmanlı Devleti'nin eline geçtiğini öğrenen Senato bu büyük başarı için Padişah'a tebriklerin sunulması adına 27 Nisan 1523'te *Pietro Zeno*'yu İstanbul'a yollamıştır. Bkz. *ibid.*, s. 72.

¹⁰ Şövalyeler sadece Rodos ve çevresindeki adacıklarla sınırlı kalmamışlar, 12 adayı ele geçirdikten sonra Ege'nin doğu kıyılarında da varlıklarını hissettirmişlerdir. Bu itibarla, İzmir'i *Timurleng*'e kaybedene kadar (1344-1403) elinde tutan Düzen, esas olarak Bodrum'u Rodos'un zaptına kadar elinde tutmayı başarmıştır. Bkz. TURAN, **2001**, s. 49-50; VATIN, Nicolas, **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, (çev. T. Altınova), Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17-20.

gemilerine (özellikle Venedik¹¹ ve Ceneviz¹² gemilerine) de saldırmaya başlamıştır.¹³ 1522 yılında Kanunî Sultan Süleyman tarafından Rodos'un zaptı sonrasında¹⁴ şövalyeler 1530 yılında dönemin Papa'sının talebi ve V. Şarlman'ın lütfu çerçevesinde Malta ve çevresindeki adalara yerleşmiştir.¹⁵ Bu çerçevede, V. Şarlman 1530 yılında bir Bağış Senedi (*Deed of Donation*)¹⁶ ile Sicilya Kralı sıfatıyla yıllık bir şahin karşılığı "tumar" (*feudal tenure*) olarak Tripoli ile birlikte Malta ve Gozo adalarını ve çevresindeki

¹¹ Bkz. VATIN, 2004, s. 283-284. Öte yandan, Venedik kendi ticaretine de engel olan Düzene karşı Osmanlıları açıkça desteklemekten geri kalmamıştır. Venedik'in Rodos zaferi sonrası kutlama için elçisini Padişah'a gönderdiği yukarıda belirtilmiştir. Bkz. *supra* dipnot: 9.

¹² Bkz. WRIGHT, Christopher, "Non ex unica natione sed ex plurimus: Genoa, the Catalans and the Knights of St. John in the Fifteenth Century", **Mediterranea: Ricerche storiche**, Year: 2016, Volume: 8, Issue: 36 (April), s. 28.

¹³ *Constantinou*, Düzenin faaliyetlerinin, bakış açısına göre değişeceğini, ancak dikkatli analiz edildiğinde esasen Kuzey Afrika'daki barbar deniz haydutlarından farklı bir faaliyette bulunmadıklarını vurgulamıştır. Bkz. CONSTANTINOU, Costas M., "Irregular States or the Semiotics of Knight-Erantry", **International Journal for the Semiotics of Law**, Year: 2004, Volume: 17, Issue: 3, s. 231-235. Rodos'un korsanlık merkezi olduğuna dair *Vatin* ve diğerleri dışında meselâ bkz. APELLÁNIZ, Francisco, "Venetian Trading Networks in the Medieval Mediterranean", **Journal of Interdisciplinary History**, Year: 2013, Volume: 44, Issue: 2, s. 178.

¹⁴ Konu hakkında bkz. TURAN, 2001, s. 49-72. Bilindiği gibi, bu mücadelede sadece Rodos değil, aynı zamanda ahidnâmede de belirtildiği üzere İstanköy, Leros, Sömbeki ve Bodrum kaleleri de Osmanlı Devletine geçmiştir. Bu bağlamda, *Turan*'ın aktardığı üzere, Herke, İlyaki, İncirli Adaları muhasaranın başladığı ilk aylarda ele geçirilmiş, Kos Adası ile Bodrum ve Tahtalu Kalelerinin ise 21 Aralık 1522 tarihli Ahidnâme'ye uygun olarak teslim alındığı haberi 5 Ocak 1523 tarihinde ulaşmıştır. Bkz. *ibid.*, s. 67 ve 71.

¹⁵ *Kanunî Sultan Süleyman*, Rodos şövalyelerinin adayı terk etmelerine izin vermiştir. Merhamet gösteren Padişah'ın esas amacının ise şövalyelerin Osmanlı tebaası olarak vazife görmesini sağlamak olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. TURAN, 2001, s. 68-69.

¹⁶ *V. Şarlman*'ın Bağış Senedinin İngilizce çevirisi için bkz. **Deed of Donation of the Maltese Islands to the Order of Saint John of Jerusalem by the Emperor Charles the V in 1530**, <http://www.regalis.com/malta/deedCharles.pdf> (erişim tarihi: 14/01/2012).

adacıkları Düzene vermiştir.¹⁷ Tripoli'yi kısa sürede kaybeden Şövalyeler (1550), Malta ve bitişik ada Gozo'da uzun süre hâkimiyetlerini korumuştur.¹⁸

Malta'nın 1798'de Napolyon Bonaparte tarafından işgâl edilmesinden sonra¹⁹ imzalanan 1802 tarihli Amiens Antlaşması'nın X. maddesinde Düzenin tekrar Malta'ya dönmesine izin verildiği görülmektedir.²⁰ Maddeye göre, Düzenin, Malta'ya işgâl öncesindeki statüsüyle döneceği düzenlenmiştir. Buna karşılık, zaman içerisinde, özellikle Napolyon'un belirsiz davranışları karşısında Malta'nın stratejik öneminin

¹⁷ İlgili Bağış Senedinin İngilizce çevirisindeki söz konusu kısım şu şekildedir: "... we grant, and of our liberality we bountifully bestow upon the aforesaid Very Reverend Grand Master of the Religion and Order of Saint John of Jerusalem, in feudal perpetuity, noble, free and unencumbered, our cities, castles, places and islands of Tripoli, Malta and Gozo, with all their cities, castles, places and island territories; with pure and mixed jurisdiction, right, and property of useful government; with power of life and death over males and females residing within their limits, and with the laws, constitutions, and rights now existing amongst the inhabitants; together with all other laws and rights, exemptions, privileges, revenues and other immunities whatsoever; so that they may hereafter hold them in feudal tenure from us, as Kings of both Sicilies, and from our successors in the same kingdom, reigning at the time, under the sole payment of a falcon; which every year, on the Feast of All Saints, shall be presented by the person or persons duly authorised for that purpose, into the hands of the Viceroy or President, who may at that time be administering the government, in sign and recognition of feudal tenure; and having made that payment, they shall remain exempt and free from all other service claimable by law, and by custom performed by feudal vassals".

¹⁸ Belirtmek gerekir ki, Şövalyeler 17. yüzyılda korsanlık ve köle ticaretinin zirvesindeyken, kısa bir dönem için, sadece sekiz yılla sınırlı, Karayipler'de Tortuga başta olmak üzere St. Christopher, St. Croix, St. Bartholomew ile St. Martin Adasının yarısını ele geçirebilmişlerdir. Bkz. CONSTANTINOU, 2004, s. 232. Ayrıca, bkz. TROFIMOV, *supra* dipnot: 3.

¹⁹ Mısır Seferine giderken Malta'yı ele geçiren Napoleon kısa sürede İngiliz ablukasına yenik düşerek, adayı 1800'de İngiltere'ye kaybetmiştir. Bkz. VERZIJJ, 1969, s. 509. Öte yandan, İngiltere açısından egemenliğin tam olarak ne zaman tesis edildiği tartışma konusudur. Hâkim olan görüşe göre adada İngiltere'nin tek ve meşrû kanun koyucu olması en geç Temmuz 1801 tarihine rastlamaktadır. Bkz. HOUGH, Barry / DAVIS, Howard, "The British Right to Rule Malta, 1800-1813", *Melita Historica*, Year: 2007, Volume: 14, Issue, 4, s. 387-408. Resmî olarak ise Malta'nın İngiltere'ye ait olduğu 1814 tarihli Paris Antlaşması m. 7 ile kabûl edilmiştir. Antlaşmanın metni için bkz. HERTSLET, Edward, *The Map of Europe by Treaty*, vol. I, Butterworths, London, 1875, s. 1-17, özellikle s. 9.

²⁰ 10 Mart 1802 tarihinde imzalanan *Amiens Antlaşması*'nın İngilizce metni için bkz. http://www.napoleon-series.org/research/government/diplomatic/c_amiens.html (erişim tarihi: 21/11/16).

yadsınamayacağı görülmüş²¹; 1814 tarihli Paris Antlaşması²² ve 1815 tarihli Viyana Konferansı sonrasında kabûl edilen metinler bağlamında Malta'nın İngiltere'de kalacağı kesinleşmiştir.²³ Bunun sonrasında, Düzen birçok yer değiştirmiş, kendisine önerilen birtakım ülkesel parçaları kabûl etmemiş²⁴ ve birçok yeri dolaştıktan sonra sonunda dönemin Papası tarafından İtalya'ya davet edilmiş ve günümüzdeki merkezinin de bulunduğu Roma'ya yerleşmiştir. Bu çerçevede, Düzen, Roma'da via Condotti'de bulunan Hermes mağazasının yer aldığı binayla birlikte Malta Villası olarak da adlandırılan *Piranese* tarafından mimarîsi gerçekleştirilmiş ülke-dışı statüyü haiz mülklerinde varlığını sürdürmektedir.²⁵ Bunlardan ilki, yâni Malta Sarayı, 1629 yılında

²¹ Esasen bakıldığında Düzenin bu konuda kendi içinde bir birlik sağlayamaması ve çabuk hareket edememesinin etkisi olduğu ileri sürülebilecektir. Bu çerçevede, meselâ şövalyelerden bazıları (Fransız kolu mensuplarının bir kısmı-200 şövalyeden 50'si) Napolyon ile birlikte Mısır'a hareket etmiş, kalan kısmı ise Rus Çarlığına sığınmıştır. Çar tarafından oldukça sıcak karşılandığı belirtilen Düzen üyelerinin kısa sürede Çar'ı Büyük Üstat ilân etmeleri, hattâ bazı devletlerin buna olumlu yaklaşması sorunları beraberinde getirmiştir. Kutsal Taht hiçbir biçimde Çarı Büyük Üstat olarak atamamış ve tanımamıştır. Her şeyden evvel Çar Katolik değildir ve evlidir. Kısa süre sonra hayatını kaybeden Çarın yerine geçen oğlu bu haktan feragat etmiş ve Düzenin bu yönlü yaşadığı karmaşa sona ermiştir. Konu hakkında bkz. SIRE, 1996, s. 243-245; SAINTY, Guy S., **The Order of Malta, Sovereignty, and International Law**, 1998,

http://library.gayhomeland.org/0010/EN/EN_Sovereignty_and_international_Law_G_S_Sainty.htm (erişim tarihi: 17/11/2014); KLIEGER, 2014, s. 81.

²² Bkz. *supra* dipnot: 19.

²³ “Definitive Treaty of Peace between Great Britain, Austria, Prussia, and France 20 November 1815”. Söz konusu Antlaşma metni için bkz. HERTSLET, 1875, s. 342-349, özellikle s. 348.

²⁴ Düzene önerilen ülkesel birimlerden en önemlisi ve çarpıcısı 1806 yılında İsveç Kralı IV. Gustav tarafından Baltık'ta yer alan Gotland Adasıdır. Bkz. d'OLIVER FARRAN, 1954, s. 221 dipnot: 22; SAINTY, *supra* dipnot: 21. Bu konuda oldukça ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. THEUTENBERG, 2003, s. 8. Öte yandan, *Karski*, Düzenin o dönemde Ege Denizinde de toprak aradığına işaret etmiştir. Bkz. KARSKI, Karol, “The International Legal Status of the Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta”, **International Community Law Review**, Year: 2012, Volume: 14, Issue: 1, s. 22. Bu konuda daha ayrıntılı açıklamalara *Klieger* de rastlamak mümkündür. Bu bağlamda, Yunan bağımsızlık savaşı esnasında Şövalyelerin Fransız kolu Osmanlı devletine karşı verilen bu savaşta yardım karşılığı Rodos'a dahi dönebilmeyi ummuş; Fransız kolu, böylelikle, 1823'te Yunanlılarla bir anlaşma imzalayarak Peleponese civarında bazı adaları derhal alabileceğini, bağımsızlıkta ise Rodos'u alabileceğini öngörmüştür. Ancak, Büyük Üstat (*Grand Master*) *Busca* Fransız kolunu desteklememiş, bilâkis kolu Düzenen çıkarmıştır. Bkz. KLIEGER, 2014, s. 82.

²⁵ Ülke-dışı statüyü haiz bu mülkler bir yana, Düzenin, İtalya'da en büyük özel mülk sahibi olduğunun altı da çizilmektedir. Bkz. SAINTY, *supra* dipnot: 21; KLIEGER, 2014, s. 103. Düzenin ülke dışı statüdeki mülkleri sadece İtalya'da bulunmamaktadır. *Sainty* ve ona atıfla *Klieger* aynı zamanda Viyana'da da ülke-dışı statüyü haiz Düzen mülkleri olduğunu aktarmaktadır. Bunlar bir yana, Düzenin tarihî köklerinin yattığı Malta'da da birtakım mülkleri sınırlı ülke-dışı statüyü haiz olarak kullandığı görülmektedir. İlk olarak 21 Haziran 1991 tarihinde akdedilen “St. Angelo Kalesinin Kesimlerinin Restorasyonu ve Kullanımı İçin Malta Cumhuriyeti ve Aziz John'un Kudüs, Rodos ve Malta Askerî Egemen Düzeni Arasındaki Anlaşma” (*Agreement between the Republic of Malta and the Sovereign*

Roma'daki temsilcisi *Fra' Antonio Bosio* tarafından Düzene bırakılmış, önceleri Düzenin Papalık devletinde akredite edilen temsilcileri tarafından kullanılan bu yapı, Düzenin Roma'ya yerleştiği 1834 yılından itibaren Büyük Üstat ve Düzen Hükûmetinin merkezi olarak değerlendirilmiştir.²⁶ Roma'da Düzene ait ülke dışı statüdeki ikinci mülk konumundaki Malta Villası ise, temelde Düzenin İtalya ve Vatikan için resmî temsilcilik binası konumundadır.²⁷

Military Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta for the Restoration and Utilisation of Parts of Fort St. Angelo) m. 1 çerçevesinde Düzenin Malta'da yer alan St. Anne Katedrali ve Büyük Üstadın Evini kendi hesabına restore ettireceği, m. 2'de buraları 50 yıllık bir süre için serbest ve münhasır şekilde kullanacağı düzenlenmişken, 5. maddede St. Angelo Kalesinin kalan kesimlerindeki restorasyonunun tamamlanması için iki tarafın ortak olarak çalışmalara başlayacağı hükümlerine yer verilmiştir. Bu anlaşma yerini 5 Aralık 1998'de akdedilen ve 1 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe giren anlaşmaya (*Agreement between the Government of Malta and the Government of the Sovereign Military Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta*) bırakmıştır. Bu anlaşmanın sadece 1991 tarihli Anlaşmanın düzenlediği konuları düzenleyeceği belirtilmiş (m. 1); bu Anlaşma vesilesiyle St. Angelo Kalesinin bir kesimini teşkil eden toprak ve binaları kullanma hakkı Malta Hükûmeti tarafından Düzene verilmiş ve Düzenin buraları başta uluslararası insanî ve kültürel faaliyetleri olmak üzere anlaşmada belirtilen diğer amaçlar çerçevesinde kullanacağı ifade edilmiş (m. 2/1); öte yandan, St. Angelo Kalesinin devrolunmaz olduğu ve kullanımını bir şekilde sonlandırıldığında herhangi bir şart ve karşılık olmaksızın Malta Hükûmetine geri döndürüleceği hükme bağlanmış (m. 2/2); St. Angelo Kalesinin Düzenin insanî faaliyetlerini koordine ettiği ve diğer uluslararası faaliyetlerini icra ettiği bir merkez olacağı düzenlenmiştir (m. 3/1). St. Angelo Kalesinin bu bağlamda dokunulmazlığının da açıkça hükme bağlandığı (m. 3/2) ve anlaşmada öngörülen tüm ayrıcalık ve bağımsızlıkları haiz kılındığı (m. 4) görülmektedir. Hatta, Kalenin üzerinde Malta Cumhuriyeti bayrağı ile birlikte Düzenin de bayrağının çekilmesinin (m. 4/2) düzenlendiği fark edilmektedir. Anlaşmanın 99 yılına geçerli olduğu ve 50 nci ve 75 inci yıllarda taraflardan birinin diğerine bildirimde bulunmasıyla sonlandırılabilceği, bu sonlanmanın bildirimden başlayan beşinci yılın sonunda yürürlük kazanacağı da hükme bağlanan diğer hususlar arasındadır. Bu anlaşma metinlerine Malta Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesinden ulaşılabilir.

Bkz. <https://foreignaffairs.gov.mt/en/Treaties%20Series/Documents/Sovreign%20Military%20Hospitalier%20Order%20of%20St%20John%20-%20Fort%20St%20Angelo%20Agreement%20-%202021%20June%201991.pdf> (erişim tarihi: 25/12/2019); <https://foreignaffairs.gov.mt/en/Treaties%20Series/Documents/Sovreign%20Military%20Hospitalier%20Order%20of%20St.%20John%20-%20Fort%20St%20Angelo%20Agreement%20-%205%20December%201998.pdf> (erişim tarihi: 25/12/2019). *Klieger*, Malta Hükûmetinin, anılan yerleri, tamamen Düzene bırakmayı plânladığını aktarmaktadır. Bkz. KLIEGER, 2014, s. 97.

²⁶ Bkz. Order of Malta, **Magistral Palace**, <http://www.orderofmalta.int/government/magistral-palace/> (erişim tarihi: 01/02/2020).

²⁷ Bkz. Order of Malta, **Magistral Villa**, <http://www.orderofmalta.int/government/magistral-villa/> (erişim tarihi: 01/02/2020).

II. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ'NİN İÇ YAPISI

Bu aşamada Düzenin kısaca yapısal durumunun incelenmesi de faydalı olabilecektir. Çünkü bazı yazarlar, Düzenin, diğer devletlerden bağımsız durumunu ve iç yapısını çabucak değiştirerek kendisini güne uyarlamasını, Düzenin varlığını sürdürmesindeki temel noktalardan biri olarak değerlendirmektedir.²⁸

Düzenin üyelerinin “adalet şövalyeleri/intisap etmiş şövalyeler” (*knights of justice/professed knights*), “itaat etmiş şövalyeler ve asilzade hanımlar” (*knights and dames in obedience*) ve “ruhanî sınıfa mensup olmayan üyeler” (*layman members*) olarak üç temel sınıfa ayrıldığı²⁹ ve son sınıfın ilk iki sınıfa girmeyen tüm üyeleri kapsadığı³⁰, evveliyatla, belirtilmelidir. Daha da önemlisi, Düzenin, Anayasal Şartında (*Constitutional Charter*)³¹ gerçekleştirdiği değişiklikler sonucu asalet unvanının üyelik için artık bir zorunluluk teşkil etmemesidir.³²

Düzenin yapı taşlarını oluşturan organlar ve kişiler şu şekilde sıralanabilir: Büyük Üstat, tüm ruhanî sınıf üyelerini bünyesinde barındıran Genel Chapter³³, Devletin Tam

²⁸ Bkz. CREMONA, John J., “Malta, Order of”, **Encyclopedia of Public International Law: International Relations and Legal Cooperation in General-Diplomacy and Consular Relations**, Volume 9, edited Bernhardt, North-Holland/Elsevier Science Publishers, Amsterdam, 1986, s. 256.

²⁹ Anayasal Şart m. 8 (bkz. *supra* dipnot: 1). Ayrıca, bkz. CREMONA, 1986, s. 256; GAZZONI, 2010, paragraf: 6.

³⁰ Anayasal Şart çerçevesinde son sınıfın altı kategoriye ayrıldığı ifade edilmelidir. Bu kategoriler “onursal veya sadık şövalye ve asilzade hanımlar” (*knights and dames of honour and devotion*), “ad honorem manastır papazları” (*conventual chaplains ad honorem*), “lütufkâr ve sadık şövalye ve asilzade hanımlar” (*knights and dames of grace and devotion*), “selâhiyetli papazlar” (*magistral chaplains*), “selâhiyetli lütufkâr şövalye ve asilzade hanımlar” (*knights and dames of magistral grace*) ve “kadın veya erkek sadık bağışçılar” (*donats –male and female- of devotion*) şeklinde sıralanmaktadır.

³¹ Bkz. *supra* dipnot: 1.

³² Düzenin Kanunu m. 6 ilâ 16. Düzenin Kanununun (*Code of the Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta*) metni için bkz. “*Constitutional Charter of the Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta*” *supra* dipnot: 1, Üye alımında yapılan değişiklik öncesinde Düzene tam üyeliğin sadece asaletle bağlı olduğunun altı çizilmektedir. Bkz. GRAHAM, Robert A., **Vatican Diplomacy: A Study of Church and State on the International Plane**, Princeton University Press, New Jersey, 1959, s. 27. Nitekim daha yeni tarihli bir yayında, özellikle artık asaletin bir kurum olarak görülmediği ülkeler göz önüne alınarak bu gereğin kalktığı altı çizilmiştir. Bkz. CARDINALE, 1983, s. 82. Bu değişikliklerin bilhassa Amerikalı üyeler için çıkarılmış olduğu mütalâa edilebilecektir. Nitekim bu konuda bkz. TROFIMOV, *supra* dipnot: 3.

³³ “Chapter”, kavram olarak, *karar alma ve yön tespit etme yetkisini haiz olarak dinî bir kurum dâhilinde kurum hukukuna uyumlu biçimde oluşturulan bir yönetim organı* olarak betimlenmektedir. Bkz. SMITH

Konseyi, Egemen Konsey, Hükûmet Konseyi.³⁴ Bunların yanı sıra, İlişkiler Kurulu, Saymanlar Kurulu, Yargısal Konsey, Sulh Mahkemeleri ve Savcılık Makamı Düzenin iç yapısını oluşturan diğer organlar olarak sıralanabilir.³⁵

III. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ'NİN HUKUKÎ STATÜSÜNE DAİR

Bu makalenin konusu, Düzenin, uluslararası hukuk çerçevesinde hukukî statüsünü ortaya koymak olmasa da uluslararası ilişkilerini algılayabilmek adına kısaca Düzenin statüsünü irdelemek, kuşkusuz, faydalı olacaktır. Bunun yapılabilmesi, öncelikle analitik bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Her şeyden evvel belirtilmelidir ki, Düzen uluslararası hukuk açısından bakıldığında kesinlikle devlet değildir.³⁶ Her ne kadar uluslararası hukukta resmî olarak kabul edilen bir devlet tanımı olmasa da 1933 tarihli *Devletlerin Hakları ve Ödevlerine Dair Montevideo Sözleşmesi* m. 1'de yer verilen tanım bir çıkış noktası olarak mütalâa edilebilecektir. Söz konusu madde şu şekilde oluşturulmuştur: “Bir uluslararası hukuk kişisi olarak devlet aşağıdaki şu niteliklere sahip olmalıdır: a) sürekli bir nüfus b) belirli

R., “Chapters, Religious”, **New Catholic Encyclopedia**, Volume 3 (Can-Col), 2nd Edition, edited by Marthaler, Thomson-Gale, Washington D.C., 2002, s. 386.

³⁴ Düzenin iç yapısını değerlendiren eserlerde görüldüğü üzere bu genel organlar değerlendirme altına alınmaktadır. Bkz. CREMONA, 1986, s. 256-257; GAZZONI, 2010, paragraflar: 7-11.

³⁵ Bkz. Order of Malta, **Governance**, <https://www.orderofmalta.int/government/> (erişim tarihi: 08/03/2020). Ayrıca, bkz. THEUTENBERG, 2003, s. 17.

³⁶ Nitekim doktrinde de Düzenin bir devlet olmadığı hususu birçok yazar tarafından açıkça ortaya konulmaktadır. Bkz. O'CONNELL, Daniel Patrick, “Book Review: Malteserorden und Völkergemeinschaft, by Robert Prantner”, **British Yearbook of International Law**, Year: 1976/77, Volume: 48, s. 433; LARGER, Dominique / MONIN, Marcel, “A propos du protocole d'accord du 5 Septembre 1983 entre les «services gouvernementaux français» et le «représentation officielle en France de l'Ordre du Malte»: Quelques observations sur la nature juridique de l'Ordre du Malte”, **Annuaire français de droit international**, Année: 1983, Volume: 29, s. 234; COX, Noel, “The Acquisition of Sovereignty by Quasi-States: The Case of the Order of Malta”, **Mountbatten Journal of Legal Studies**, Year: 2002, Volume: 6, Issue: 1&2, s. 46; KOVACS, 2003, s. 28; BAŞLAR, 2005, s. 187; CRAWFORD, James, **The Creation of States in International Law**, 2nd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2006, s. 232; BOCZEK, Boleslaw Adam, **The A to Z of International Law**, The Scarecrow Press Inc., Lanham, 2010, s. 117; VALENTI, Susanna, “Immunities: Comment Relating to SMOM”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 2012, Volume: 22, s. 387; IVANOV, 2014, s. 9 ve 19.

bir ülke c) hükümet d) diğer devletlerle ilişkiye girebilme kapasitesi”.³⁷ Belirtmek gerekir ki, son unsur, yâni diğer devletlerle ilişkiye girebilme kapasitesi, egemenlikten başka bir şeyi ifade etmemektedir.³⁸ Bu çerçevede, eksiklikleri dile getirilse, tamamlamak adına yeni birçok unsur tartışılabilir ve önerilebilir.³⁹ 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi m. 1’de belirtilen dört unsurun her daim temel niteliğini koruyacağını ve uluslararası hukuk açısından bir devlet tanımı için asgarî koşulları teşkil edeceğini öne sürmek abartılı olmayacaktır.⁴⁰

Tarihî bir perspektiften bakıldığında, uzun süre Düzenin ülkesel bir yapı dâhilinde hareket ettiği görülmektedir.⁴¹ Buna karşılık, Malta’nın kaybı sonrasında ülkeselliğin kaybedilmesinin, büyük oranda uluslararası hukuk statüsünü de etkilemiş olduğu ileri sürülebilecektir. Bu çerçevede, bir kez daha vurgulanmalıdır ki bazılarının iddia ettiğinin⁴² aksine, Düzen kesinlikle uluslararası hukuk çerçevesinde bir devlet değildir.

³⁷ Sözleşmenin İngilizce tam metni için bkz. “Convention on Rights and Duties of States”, **American Journal of International Law Supplement**, Year: 1934, Volume: 28, Issue: 2, s. 75-78. Bölgesel nitelikli bu Sözleşmeye günümüzde sadece 16 devlet taraftır. Bu konuda bkz. HARRIS, David J., **Cases and Materials on International Law**, 7th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2011, s. 92. Sözleşme bundan sonra kısaca *1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi* olarak anılacaktır.

³⁸ Bu konuda bkz. ÇAMYAMAÇ, Anıl, “Avrupa’daki Minyatür Devletlerin İkili Diplomatik İlişkilerine Dair Uluslararası Hukuk Açısından Pragmatik Bir Değerlendirme”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2019, Cilt: 2019/II, s. 70.

³⁹ Bu konularda ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için meselâ bkz. GRANT, Thomas D., “Defining Statehood: The Montevideo Convention and Its Discontents”, **Columbia Journal of Transnational Law**, Year: 1999, Volume: 37, Issue: 2, özellikle s. 450-451.

⁴⁰ Nitekim bu durum doktrinde de açıkça dile getirilmektedir. Meselâ bkz. LOWE, A. Vaughan, **International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 153.

⁴¹ Bu hususun altı doktrinde de çizilmiştir. Meselâ bkz. VERZIJL, **1969**, s. 31; O’CONNELL, Derek Patrick, **International Law**, vol. I, 2nd Edition, Stevens & Sons, London, 1970, s. 85 (*O’Connell*, Düzenin kişiliğini tarihiyle açıkladığını, Malta’yı edinmeden evvel dahi bu kişiliğin olduğunu ifade etmektedir ki, bize göre O’Connell, tarihî nedenleri de kast etmesinin gösterdiği üzere, Rodos’u işaret etmektedir); BAŞLAR, **2005**, s. 186; COX, Noel, “The Continuing Question of Sovereignty and the Sovereign Military Order of Jerusalem, of Rhodes and of Malta”, **Australian International Legal Journal**, Year: 2006, Volume: 13, Issue: 2, s. 231. Karşı görüş için bkz. SAINTY, *supra* dipnot: 21; IVANOV, **2014**, s. 8.

⁴² Meselâ, bu kapsamda, Düzenin ülkesinin ve nüfusunun olmayışının diğer devletlerce bağımsız bir devlet olarak tanınmasına engel teşkil etmediği belirtilmektedir. Bkz. SAINTY, *supra* dipnot: 21. Benzer şekilde, *Theutenberg* de, 1871 ilâ 1929 tarihleri arasında Kutsal Taht’ın durumunu da örnek göstererek, ülkesi olmadan da devletin olabileceğini, en azından egemenliğinin kabul edilebileceğini ileri sürmektedir. Bkz. THEUTENBERG, **2003**, s. 13. Ancak, ilâve edilmelidir ki, Theutenberg ilerleyen açıklamalarında Düzenin egemen olduğunu ve uluslararası hukuk süjesi olarak nitelendiğini belirtmektedir. Bkz. *ibid.*, s. 16. Ayrıca, *Goldsmith* de, ülkesi olmamasına rağmen Düzenin devlet olarak tanındığını ifade etmektedir. Bkz. GOLDSMITH, Jack, “Sovereignty, International Relations Theory, and International Law”, **Stanford Law Review**, Year: 2000, Volume: 52, Issue: 4, s. 969. *Willets* de,

Bunun temel nedeni, ülkesi ve kendine ait nüfusunun olmaması ve dolayısıyla ülkesel egemenliğinin bulunmamasıdır.⁴³ Tam da bu noktada, Düzenin tam adında geçen “Egemen” kelimesinin niteliğinin tartışılması gerekmektedir.⁴⁴ Resmî isme Malta’nın

Düzene her zaman devletmiş gibi davranıldığına altını çizmiştir. Bkz. WILLETTS, Peter, **Non-Governmental Organizations in World Politics: The Construction of Global Governance**, Routledge, Oxon, 2011, s. 67. Öte yandan, ilâve edilmelidir ki, *Arocha*, Düzenin, her ne kadar devlet olmadığına dair üzeri kapalı değerlendirmelerde bulunmuş olsa da, ancak devletler için geçerli olabilecek tam uluslararası hukuk kişiliğini haiz olduğunu ifade etmiştir ki, bu görüşe katılmak kanımızca mümkün değildir. Bkz. AROCHA, *supra* dipnot: 5. Cox da Düzenin bazen devlet olarak tanınabildiğini belirterek San Marino’nun 1935 tarihli dostluk anlaşmasında Düzenin devlet olduğunu bildirdiğine işaret etmektedir. Bkz. COX, **2006**, s. 213 dipnot: 12.

⁴³ Bu noktada Düzenin İtalya’da konumlanması dolayısıyla iki birim arasında 1969 tarihli bir belge ile Düzenin İtalya’daki statüsüne açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Belgenin özetine ilişkin bkz. SAINTY, *supra* dipnot: 21; BAŞLAR, **2005**, s. 185. Bu belgeye göre, İtalya’da bazı malî muafiyetlerin tanındığı Düzenin başındaki Büyük Üstadın devlet başkanı olarak kabûl göreceği ve diplomatik muafiyetleri haiz olduğu gibi hususlara yer verilmiştir. *Sainty* bir adım ileri giderek İtalya ve Düzen arasında gerçekleştirilen 1938 tarihli anlaşmada iki devlet (*Due stati*) teriminin kullanılmasına da işaret etmektedir. Bkz. SAINTY, *supra* dipnot: 21. Belirtmek gerekir ki, kanımızca, Düzenin uluslararası hukuktaki statüsünü ortaya koymaktan uzak bu belge (1969 tarihli), İtalya’nın tek taraflı bir tasarrufu konumundadır ve ancak İtalya’yı bağlar. Belgenin aktarıldığı oranda incelenmesi sonucunda da, Düzene hiçbir şekilde devlet veya doğrudan egemen vasfının tanınmadığı mütalâa edilebilecektir.

⁴⁴ Meselâ, *Bos*, herhangi bir ayrıntıya girmeksizin en geç 1929 yılında Düzenin egemenliğinin İtalya tarafından tanındığını belirtmektedir. Bkz. BOS, **1989**, s. 63. Doktrinde de bazı devletlerde süregelen dâvalarda verilen kararlar çerçevesinde Düzenin egemenliğinin ön plâna çıkartılarak uluslararası hukuk süjeliğinin kanıtlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bkz. CARDINALE, **1983**, s. 84-85; SAINTY, *supra* dipnot: 21; ACQUAVIVA, Guido, “Subjects of International Law: A Power-Based Analysis”, **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Year: 2005, Volume: 38, Issue: 2, s. 356 dipnot: 44; COGLIATI-BANTZ, **2015**, s. 205. Bunlardan en fazla zikredileni 1935 tarihinde İtalya’da görülen *Nanni Dâvası* (1935-1937 8 A.D. 2. Italian Court of Cassation) olmaktadır. Bu dâvada, Düzenin, Rodos Adasının işgâli sonrasında, Kutsal Taht ve Bizans İmparatorluğu tarafından da açıkça tanınmasıyla birlikte, bağımsızlığını ve egemenliğini kazandığı; hattâ Büyük Üstadın devlet başkanı olarak kabûl gördüğü, aktif ve pasif elçilik hakkıyla birlikte diğer devletlerle görüşme ve antlaşma yapma hakkını haiz olduğu ifade edilmiştir. Sonrasında, Mahkeme, bağımsızlık ve egemenliğin uzanımı olan bu hakların günümüzde, en azından İtalyan devleti ile resmî ilişkileri açısından son bulmadığını dile getirmiş ve böylece Düzenin uluslararası hukuk kişiliği olduğuna hükmetmiştir. Dâvanın ilgili kısmının İngilizce aktarımı için bkz. O’CONNELL, **1970**, s. 85-86; HARRIS, **2011**, s. 128-129. Ayrıca, bkz. d’OLIVER FARRAN, **1954**, s. 225-226; CARDINALE, **1983**, s. 84; LINDBLOM, **2008**, s. 65-66. Bu dâvadan sonrada İtalya’da konuya dair birçok dâva gündeme gelmiştir. Önceleri bu dâvalarda (*Piccoli v. The Association of Italian Knights of the Order of Malta (A.C.I.S.M.O.M.)/Cassazione-Sezioni Unite*, June 6 1974 no: 1653; *A.C.I.S.M.O.M. v. Guidetti/Cassazione-Sezioni Unite*, March 18 1999 no: 150; *A.C.I.S.M.O.M. v. Spatini/Cassazione-Sezioni Unite*, November 12 2003 no: 17087) *Nanni Dâvası*ndaki karara paralel kararlar verilirken, son dâvalarda (*A.C.I.S.M.O.M. v. Di Alesio/Cassazione-Sezioni Unite Civile*, August 9 2010 no: 18481; *A.C.I.S.M.O.M. v. M.F./Cassazione-Sezioni Unite Civile*, July 12 2012 no: 11513) artık İtalyan yargı yetkisinin tanındığı (egemen birim olma statüsünün sorgulandığı) ve Düzenin hukuk kişiliğinin çok kısıtlı yorumlandığı görülmektedir. Sırasıyla bkz. GAJA, Giorgio, “Jurisdictional Immunity of the Order of Malta”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 1976, Volume: 2, s. 328-336, özellikle s. 333-336; IOVANE, Massimo, “Immunities of International Entities Other than States”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 1999, Volume: 9, s. 154-155; VITTOR de, Francesca, “Judicial Decision: Sovereign Immunity from Jurisdiction ...”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 2004, Volume: 14, s. 343-345; VALENTI, **2012**, s. 383-388. Ayrıca, bkz. LINDBLOM, **2008**, s. 66-67. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, ilk kararlardan itibaren

kaybıyla eklenen “egemen” sıfatıyla amaçlanan, bu çerçevede, ülke olmadan da egemenliğin olabileceği fikrini oluşturmaktır.⁴⁵ Düzenin egemen olduğunu belirten

İtalyan Mahkemelerinin Düzenin devlet olduğuna dair doğrudan bir belirlemeye gitmemeleri, sadece uluslararası hukuk kişiliğini tanımış olmaları ve bu bağlamda da özellikle işlevleri bağlamında egemen olduğunu kabul ederek İtalyan yargısından muaf tutmaları olmalıdır. Ancak, belirtildiği üzere, son dâvalarla bu durum da değişmiş, hukuk kişiliği oldukça dar ve kısıtlı şekilde yorumlanır olmuş ve Düzenin İtalyan yargısına tâbi olduğuna hükmedilmiştir. Konuya ilişkin Düzene dair bir başka dâvaya (Dâva sayısı: 798/1943, May 12 1943) ise Macaristan’da rastlanmaktadır. Düzene Macaristan’da birtakım zararlara dair bir dâva açılmış; bu çerçevede, “Ülkedışılık ve Şahsî Bağışıklıklar Sürecine Dair 1937 tarihli Kanuna” (*Extraterritoriality and Personal Immunities Procedure Act of 1937*) göre dâvalı hakkında yargılama yapıp yapılamayacağına dair kararın ancak Dışişleri Bakanlığından alınan görüşe uyumlu olarak Adalet Bakanlığı tarafından verilebileceği ve bu minvalde verilen kararın tüm mahkemeleri bağlayıcı olduğu belirtilmiştir. Nitekim Yüksek Mahkeme de Dışişleri Bakanlığının görüşüne uyumlu Adalet Bakanlığı tarafından verilen dâvalının ülkedışı statüde olduğuna yönelik kararın tüm mahkemeleri bağladığı, İstinaf Mahkemesinin de bu vecibe ile yetkisi olmadığı yönünde almış olduğu kararın doğru olduğuna hükmetmiştir. Bkz. ARATÓ, István, “Hungarian Jurisprudence Relating to the Application of International Law by National Courts”, **American Journal of International Law**, Year: 1949, Volume: 43, Issue: 3, s. 537. Tıpkı İtalya’da ilk zamanlarda alınan kararlarda olduğu üzere, Macar Mahkemelerince verilen kararlarda da, kanımızca, Düzenin *doğrudan* egemenliği göz önüne alınmamakta, sadece mahkemelerin yetkisi dışında olduğu tespit edilmektedir. Bu dâvalar dışında, Arjantin’de Peron döneminde çıkartılan 4 Eylül 1948 tarihli Kararnâmeyle Düzenin açık bir biçimde hukuk kişiliğinin kabul edildiği aktarılmaktadır. İlgili kararnâmenin İngilizce çevirisi için bkz. d’OLIVER FARRAN, **1954**, s. 227.

⁴⁵ Egemenlik, *Pazarıcı* tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: “(Egemenlik) *Devletin, hukuksal açıdan başka bir dış ya da üstün iktidara bağlı olmadan ve yalnızca uluslararası hukuk kuralları ya da kendi kabul ettiği bağlantılarıyla sınırlanan, serbestçe karar verme yetkisi(dir)*”. Bkz. PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 22. Görüldüğü gibi, egemenlik, temelde, başkaca herhangi bir otoriteye bağlı olmaksızın hareket edebilmeyi ve karar verebilmeyi içermektedir. Oysa 1953 yılında, Kutsal Taht bünyesinde toplanan bir Mahkeme veya Kurulun Düzenin varlığının devam edip etmeyeceği ve ne şekilde devam edeceği yönünde bir karar verdiği görülmektedir. Kararın orijinal metni için bkz. “Tribunale Cardinalizio Constituito con Pontificio Chirografo del 10 Dicembre 1951”, **Acta Apostolicae Sedis**, Year: 1953, Volume: 45 Issue: 15, s. 765-767. Kararın ilgili kısımlarının İngilizce çevirisi için bkz. BREYCHA-VAUTHIER / POTULICKI, **1954**, s. 561-562; COX, **2002**, s. 39-40; CRAWFORD, **2006**, s. 232. Ayrıca, bkz. d’OLIVER FARRAN, **1954**, s. 231; CARDINALE, **1983**, s. 85; COX, **2006**, s. 221. Bu kararın ayrıntılı bir değerlendirmesine ilişkin bkz. ZARB, Seraphim M., “The Order of St. John of Jerusalem: The Sovereign and Religious Character”, **Scientia**, Year: 1954, Volume: 20, Issue: 2, s. 69-88. Bu kararda da Düzenin egemenliğine vurgu yapılmıştır ki, bazı yazarlar bunu da Düzenin egemen bir hukuk süjesi olduğu yönündeki iddialarında kullanmaktadırlar. Ancak, tam da bu noktada Kutsal Taht’ın bünyesindeki bir kurumun, adı ne olursa olsun, Düzenin varlığını ve niteliğini belirlemesi, egemenlik iddialarını tam tersine çıkarmaktadır. Var olup olmayacağınızı ve eğer olacaksınız bunun ne şekilde olacağını belirleyen bir üst otoritenin, kurumun bulunduğu durumda takdir edilmelidir ki ben egemenim demek hukuken doğru olmayacaktır. Nitekim doktrinde de bu hususun altı çizilerek, Düzenin, egemenliği ve hattâ hukuk kişiliği reddedilmektedir. Bkz. QUADRI, Rolando, “Cours général de droit international public”, **Recueil des cours**, Year: 1964, Volume: 113, Issue: 1964-III, s. 422; COX, **2002**, s. 41 (Cox, Düzenin kendisini egemen olarak nitelemesinin Düzeni egemen yapmayacağını, diğer devletlerin bunu tanıması gerektiğini ve yaygın bir biçimde bunun tanınmadığını; Kutsal Taht’ın bu konudaki belirlemesinin ise kilise hukuku açısından temelde etkisi olduğunu, uluslararası hukuk açısından etkisi olmadığını dile getirmiştir); KARSKI, **2012**, s. 26-27. Buna karşılık, Kutsal Taht ile olan ilişkisinde *d’Oliver Farran*, meselâ, Düzenin Vatikan’da elçi bulundurmasını ve özellikle de bu elçinin diplomatik niteliğinin altını çizerek vurgulamakta ve bunun da mantıken Düzenin bağımsızlığını ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bkz. d’OLIVER FARRAN, **1954**, s. 229-230. Ancak bu durum

yazarlar, bunu ülkesel egemenliğe değil, bu kapsamda genel olarak “işlevsel egemenliğe” (*functional sovereignty*)⁴⁶ dayandırmaktadır.⁴⁷ Ancak, benzer işlevi gören birçok birimin egemenliği bulunmamakta veya egemenlikten yararlanmamakta, hattâ uluslararası hukuk kişiliğini bile haiz olmamakta, fakat üstlendikleri işlevleri yerine getirebilmektedirler.⁴⁸ Dahası, Düzenin kendi sitesinde temel olarak üstlendiği işlev olan insanî faaliyetlerle

Vatikan’ın kendi iç düzeniyle ilgilidir ve kesinlikle de Düzene müdahale etme hakkını, en azından o dönemde örsellememektedir. Bu durum da, iddia edildiği gibi, egemenlikle bağdaşmamaktadır. Kutsal Taht, bünyesinde oluşturulan Mahkeme tarafından verilen 1953 tarihli karar bir yana, bu karar sonrasında da Düzenin iç işlerine karışmaya, en azından bir süre daha devam etmiştir. Bkz. ZARB, Seraphim M., “The Order of St. John of Jerusalem: Further Developments in the Conflict between the Order and the Vatican”, *Scientia*, Year: 1956, Volume: 22, Issue: 3, s. 119 vd. Bu ve bunun gibi müdahalelerin Düzenin egemenliğine etkisini reddeden görüş için bkz. d’OLIVER FARRAN, Charles, “The Sovereign Order of Malta: A Supplementary”, *International & Comparative Law Quarterly*, Year: 1955, Volume: 4, Issue: 2, s. 308. Buna karşılık, kendisi de Düzenin bir üyesi olan Kont *Zeininger de Borja*’nın ise, temelde, Düzenin Kutsal Taht’a bağlanmasını savunduğu ayrıca belirtilmelidir. Bkz. ZEINENBERG de BORJA, “The Order of Saint John and Its Affiliates”, *Scientia*, Year: 1954, Volume: 20, Issue: 4, s. 150-183. Bir parantez açılarak belirtilmelidir ki, Düzenin Anayasal Şartında birtakım değişikliklere gidilmesi suretiyle Kutsal Taht’ın Düzen üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. 1998 yılında gerçekleştiği belirtilen bu değişikliklerden en temel olanları arasında “Kutsal Taht tarafından resmen tanınan hukukî birim” (*legal entity solemnly recognised by the Holy See*) tanımlamasının kaldırılması ve Büyük Üstadın seçiminden sonra zarurî olan Papa onayı yerine ise sadece Papa’nın bilgilendirileceği düzenlemesinin getirilmesi olmaktadır. Bkz. THEUTENBERG, 2003, s. 16. Ancak, dikkat edilmelidir ki, etki kaldırılmamış, sadece azaltılmıştır. Ötesinde, bu etki azaltılmamış, bilâkis kaldırılmış olsa dahi, Kutsal Taht’ın Düzenin varlığını belirlediği gerçeğini değiştirmemektedir. Nitekim *Karski*, bu değişikliklerin esasta niteliksel olmadığını altını çizmiştir. Bkz. KARSKI, 2012, s. 29. Ayrıca, 2016 yılında patlak veren bir kriz dolayısıyla Papa’nın müdahalesi söz konusu olmuş, dönemin Büyük Üstadı istifa etmiş, yerine yeni Büyük Üstat atanmıştır. Bu konu hakkında bkz. TORNIELLI, Andrea, “The Order of Malta’s Crisis”, *La Stampa*, January 26 2017, <http://www.lastampa.it/2017/01/26/vaticaninsider/eng/the-order-of-maltas-crisis-3YT6XigkgdTytpA4StJP/pagina.html> (erişim tarihi: 01/01/2018); LAMB, Christopher, “Cardinal Burke ‘in Office But Out of Power’ as Job Handed to Papal Delegate”, *The Tablet*, January 30 2017 <http://www.thetablet.co.uk/news/6662/card> (erişim tarihi: 20/03/2020). Bunlar dışında, Düzen, Anayasal Şartının 3. maddesinin birinci fıkrasında kendisini uluslararası hukuk kişisi olarak nitelendirirken, egemen işlevleri kullanacağını da bildirmiştir. Tek taraflı bu bildirim herhangi bir etkisi yoktur. Bu düzenleme, ancak bunu açıkça kabûl eden devletleri bağlayabilir.

⁴⁶ İşlevsel egemenliğe dair ayrıntılı değerlendirme ve açıklamalar için bkz. RIPHAGEN, Willem, “Some Reflections on ‘Functional Sovereignty’”, *Netherlands Yearbook of International Law*, Year: 1975, Volume: 6, s. 121-165.

⁴⁷ Bkz. LADOR-LEDERER, Joseph J., *International Non-Governmental Organizations and Economic Entities: A Study in Autonomous Organization and Ius Gentium*, A.W. Sythoff, Leyden, 1963, s. 203-205; de FISCHER, Henry Béat, “The Sovereign Order of Malta Today”, *International Review of the Red Cross*, Year: 1975, Volume: 15, Issue: 166, s. 3-4; CARDINALE, 1976, s. 242-244 (*Cardinale*’nin açıklamaları bu yönlü bir yoruma yol açmaktadır); SAINTY, *supra* dipnot: 21. Öte yandan, *Graham* ise, egemenlik açısından işlevselliğe dayanmamış, Düzenin egemenliğinin törensel (*ceremonial*) nitelikte olduğunu savunmuştur. Bkz. GRAHAM, 1959, s. 27.

⁴⁸ Bu konuda “işlevsel egemenlik” kavramının Düzen için eleştirilmesine dair bkz. CONSTANTINOU, 2004, 239-241; KARSKI, 2012, s. 29.

ilgili hastanelerinin olduğu harita incelendiğinde, Türkiye, Kilis'te Suriyeli sığınmacılar için bir sahra hastanesinin olduğu görülmektedir.⁴⁹ Türkiye ile Düzenin arasında hiçbir şekilde diplomatik ilişki olmadığı, Türkiye'nin resmî olarak Düzeni tanımadığı gibi hususlar göz önüne alındığında, iddia edilenin aksine, Düzenin işlevlerini görmesi için egemenliğin şart olmadığı fark edilecektir.

Bir parantez açılarak, bazı yazarların “sürgündeki hükûmet” (*government-in-exile*) iddiasının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Düzenin, günümüzde sürgündeki hükûmet olarak kabûl edilmesi mümkün görünmemektedir. Her ne kadar sürgündeki hükûmet kavram olarak her bir olayın kendi içerisinde değerlendirilmesini gerekli kılsa ve bu çerçevede resmî bir tanımlı olmasa da, şu temel hususların varlığı mutlaka gözetilmelidir: Kendi ülkesini yabancı bir işgâl veya muhtemel bir iç savaş sebebiyle terk edip bir başka devletin ülkesinde yerleşmiş olmak, kendi ülkesinin insanının iradesini temsil etme iddiasının varlığı ve bu bağlamda bulunduğu ülke devletinin de izniyle hükûmetsel işlevleri icra edebilmek.⁵⁰ Düzen ile ilgili sürgündeki hükûmet iddiası ancak 1802 tarihli Amiens Anlaşması ilâ 1815 tarihli Viyana Nihâî Senedi arasındaki dönem için geçerli olabilecektir.⁵¹ Nihayetinde, 1802 tarihli Amiens Anlaşmasıyla Düzenin

⁴⁹ Bkz. **Aid for Refugees**, <https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/aid-for-refugees/> (erişim tarihi: 08/03/2020).

⁵⁰ Bkz. TIROCH, Katrin, “Governments in Exile”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2011, paragraf: 2, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1049> (ziyaret tarihi: 01/01/2017). Sürgündeki hükûmet tek bir bireyi kapsayabileceği gibi bir kurulu da kapsayabilecektir. Sürgündeki hükûmet konumundaki birey veya grup bu bağlamda kendi devlet ülkesi üzerinde etkin kontrolü haiz değildir. Bkz. *ibid.* Öte yandan, sürgündeki hükûmete dair bir başka tanım da, bulunması gereken unsurlar, şu şekilde sıralanmıştır: Başka ulusal veya yabancı bir otorite tarafından kontrol altında bulunan bir devlet üzerinde uluslararası hukuk çerçevesinde veya siyasi olaylar olacağı beklentisiyle bir başka devletin ülkesi üzerinde kurulacak bir devlet üzerinde üstün yetki talebinde bulunmak; kendi ülkesi üzerinde etkin kontrolü bulunmasa da, diğer devletler tarafından veya en azından bulunduğu ülkenin devleti tarafından varmışçasına kabûl edilmesi; ülke devleti veya kurulacak yeni devlet adına devlet işlemlerinde bulunmak için örgütlenmek veya gerçekten bazı işlemlerde bulunmak. Bkz. ROTTER, Manfred, “Governments-in-Exile”, **Encyclopedia of Public International Law: States-Responsibility of States-International Law and Municipal Law**, Volume 10, edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier Science Publishers, Amsterdam, 1987, s. 210. Sürgündeki hükûmetlere dair daha ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. TALMON, Stefan, **Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile**, Clarendon Press, Oxford, 1998, s. 115 vd.

⁵¹ Nitekim bu husus doktrinde de dile getirilmiştir. Bkz. KARSKI, 2012, s. 23 ve 31. Buna karşılık, *de Fischer* ise, Düzen için sürgündeki hükûmet durumunun 1798'den II. Dünya Savaşı sonuna kadar sürdüğünü ileri sürmüştür. Bkz. *de FISCHER*, 1975, s. 4. Bir başka yazar, *Graham* ise, açıklamalarında, Düzenin, 1815 tarihli Viyana Kongresi sonrasında sürgüne düştüğünü ve 1834'te Papa tarafından

Malta'ya dönebilirliği gündemdedir. Daha da ötesinde, Düzen günümüz Malta halkını temsil etmediği gibi, Malta'da hâlihazırda bir işğâl veya iç savaş gibi bir durum da söz konusu değildir.

Düzen, kuşku yoktur ki, uluslararası bir örgüt olarak da mütalâa edilemez. Bilindiği üzere, uluslararası örgütler devletlerin aralarında yaptıkları anlaşmalarla oluşturulan türev süjelerdir.⁵² Bu çerçeveden bakıldığında Düzenin türev niteliği bulunmamaktadır. Nitekim bu durumun altı doktrinde de çizilmektedir.⁵³

Bunlar dışında, en azından bir yazarın, Düzenin ulus-ötesi şirket olduğunu ileri sürmüş olduğu mütalâa edilebilecektir.⁵⁴ Ancak, her şeyden evvel belirtilmelidir ki,

Roma'ya kabûl edildiğini belirtmiştir. Bkz. GRAHAM, **1959**, s. 26. Ayrıca, bkz. CARDINALE, **1983**, s. 84. Düzenin sürgündeki hükûmet olabileceği iddialarına dair karşı görüş için ayrıca bkz. d'OLIVIER FARRAN, **1954**, s. 226-227; CRAWFORD, **2006**, s. 232.

⁵² Uluslararası örgütler, daha açık bir ifadeyle, hükûmetler arası uluslararası örgütler (*inter-governmental organizations*), her ne kadar resmî bir tanım söz konusu olmasa da üç temel unsur bağlamında tanımlanabilir: devletler arasında kurulmuş olması, bir anlaşmaya bağlı kuruluş ve en az bir organının bağımsızlığı. Konu hakkında bkz. KLABBERS, Jan, **An Introduction to International Institutional Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s. 7-13; SCHERMERS, Henry G. / BLOKKER, Niels M., **International Institutional Law: Unity within Diversity**, 6th Edition, Brill/Nijhoff, Leiden, 2018, s. 40-51.

⁵³ Bkz. SAINTY, *supra* dipnot: 21; GAZZONI, **2010**, paragraf: 13. Yine, O'Connell ve Ivanov da, açıkça, Düzenin hükûmetler arası bir örgüt olmadığının altını çizmiştir. Bkz. O'CONNELL, **1976/77**, s. 433; IVANOV, **2014**, s. 19. Ancak, tekrar edilmelidir ki, İtalyan Mahkemelerinin son verdiği kararlarda, Düzenin yargısal yetki açısından İtalyan iç hukukuna tâbi olması gerektiği kabûl edilmiştir. Bu yapılırken de, Düzenin ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanması hususlarının değerlendirilmesinde, uluslararası örgütlerle bağlantı ve paralellik kurulduğu görülmektedir. Bkz. VALENTI, **2012**, s. 383-388. Bize göre, İtalyan Mahkemelerinin bu yönlü belirlemeleri, uluslararası hukuk açısından Düzeni doğrudan uluslararası örgüt olarak nitelendirmekten çok, özellikle ayrıcalık ve bağımsızlıklar konusunda İtalyan devletinin yargı yetkisi bağlamında devletler yerine uluslararası örgütler ile ilişki kurulması çabası hâsıl olmaktadır. Nitekim doktrindeki yazarların da Düzenin kesinlikle bir uluslararası örgüt olmadığının altını çizdikleri hatırlatılmalıdır. Buna karşılık, *Breycha-Vauthier* ve *Potulicki* ise, yukarıda değinilen Kutsal Taht kararını da dikkate alarak, bu kararın Düzenin devlet eskisi olması göz önüne alınarak yanlış yorumlandığını, oysa ulus-üstü üyelik ve faaliyetlere dayalı uluslararası bir örgüt olarak mütalâa edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bkz. BREYCHA-VAUTHIER / POTULICKI, **1954**, s. 561. Burada yazarların uluslararası örgüt kavramını kullanırken hükûmetler arası uluslararası örgütler yerine hükûmetler dışı uluslararası örgütleri işaret ettiklerini düşünmek, özellikle makalelerinin başlığı da göz önüne alındığında yanlış olmasa gerektir. Yine, *Prantner*'in yaptığı araştırmada Düzenin "ulus-üstü bir örgüt" (*a supranational organization*) olduğu sonucuna vardığı aktarılmaktadır. Aktaran için bkz. O'CONNELL, **1976/77**, s. 434. Bunun dışında, *Cox*'un da genel olarak Düzeni uluslararası örgütler çerçevesinde nitelediği görülmektedir. Bkz. COX, **2002**, s. 30-31 ve 45.

⁵⁴ Bkz. AUFRICHT, Hans, "Personality in International Law", **American Political Science Review**, Year: 1943, Volume: 37, Issue: 2, s. 221. *Aufricht* esasen makalesinde kurumsal kişilik bağlamında devletin uluslararası kişiliğini ele alıp açıklamıştır. Ancak, Düzene ilişkin açıklamaları şirketler veya kurumlar bağlamında ele alınabilecektir.

günümüzde dahi, her ne kadar uluslararası alandaki etkileri yadsınamasa da, ulus-ötesi şirketlerin uluslararası hukuk kişiliği tartışmalı olmaktadır. Bu çerçevede, yazarlar, özellikle uluslararası yatırım hukukunda yaşanan gelişmelere bağlı kısmî hukuk kişiliklerinden bahsetmektedir.⁵⁵

Bu birimler dışında, uluslararası kişilikleri hâlen tartışmalı⁵⁶ olan hükümetler dışı örgütler (*non-governmental organizations*), Düzenin hukukî statüsünü açıklamakta yararlı olabilecektir. Hükümetler dışı uluslararası örgütler şu unsurların varlığı çerçevesinde tanımlanabilir: Uluslararası bir kamu hizmeti (*international utility*) çerçevesinde kâr gütmeyen bir amaca sahip olmaları, tarafların birinin iç hukuku tarafından yönetilen bir belgeyle kurulmuş olmaları, en az iki devlette etkin biçimde faaliyet sürdürmeleri ve resmî adreslerinin tarafların birinin ülkesinde bulunması ve merkezî yönetim ve kontrollerinin ise yine aynı taraf devletin ülkesinde veya bir başka taraf devletin ülkesinde olması.⁵⁷ Tabî ki, bu unsurlara kurucularının farklı uluslardan

⁵⁵ Bkz. WALTER, Christian, “Subjects of International Law”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 paragraf: 20 <http://www.mpepil.com> (erişim tarihi: 04/10/2010). Bu çerçevede, işlevsel sınırlı bir uluslararası hukuk kişiliğine işaret edilmektedir. Bkz. *ibid.* paragraf: 19. *Lowe*’e göre ise, günümüzde bu tür şirketlerin uluslararası hukukun nesnesi veya öznesi olup olmadığı yönlü bir sınıflandırma tamamen bir tercih meselesi olmaktadır. Bkz. LOWE, A. Vaughan, “Corporations as International Actors and International Law Makers”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 2004, Volume: 14, s. 26. Çokuluslu şirketlere, özellikle bunların tanımlanmalarına ilişkin olarak ayrıntılı değerlendirme ve açıklamalar için bkz. IJALAYE, David Adedaya, **The Extention of Corporate Personality in International Law**, Oceana Publications Inc., New York, 1978, özellikle s. 57-71.

⁵⁶ Uluslararası hukuk doktrininde bazı yazarlar açıkça uluslararası hükümetler dışı örgütlerin hukukî kişiliklerinin olmadığını iddia etmektedir. Meselâ, *Boczek*, uluslararası alanda etkilerinin göz ardı edilemeyeceğini belirtse de, hükümetler dışı uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk kişiliklerinin olmadığını vurgulamaktadır. Bkz. BOCZEK, 2010, s. 76. Benzer şekilde, *Sur* da, hükümetler dışı uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk kişilikleri olmadığını ifade etmektedir. Bkz. SUR, Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Gözden Geçirilmiş 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019, s. 168. Ancak, bu konuda kabûl edilmiş ve hâlihazırda 12 devlet arasında yürürlükte olan bir Sözleşmenin (bkz. *infra* dipnot: 57) mevcut olduğu ve en azından bu Sözleşme çerçevesinde taraf devletler arasında uluslararası hükümetler dışı örgütlerin hukukî kişiliklerinin açıkça tanınmış olduğu hususu da göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede, söz konusu Sözleşmenin 2. maddesi şu şekildedir: “*İdarî bürosunun bulunduğu tarafta (devlette) bir hükümetler dışı örgüt olarak kazandığı hukukî kişiliği ve kapasitesi diğer taraflarda da (taraf devletlerde de) bir hak olarak tanınacaktır*”.

⁵⁷ Bu unsurlar 1986 tarihli *Uluslararası Hükümetler Dışı Örgütlerin Hukukî Kişiliğinin Tanınmasına Dair Avrupa Sözleşmesi* 1. maddesinde yer almaktadır. Söz konusu bu Sözleşme Avrupa Konseyi (*Council of Europe*) bünyesinde 24 Nisan 1986 tarihinde kabûl edilmiş ve 1 Ocak 1991 tarihinde taraf devletler arasında yürürlüğe girmiştir. Metin için bkz. “European Convention on the Recognition of Legal Personality of International Non-Governmental Organisations”, **European Treaty Series**, no: 124, 24.IV.1986, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000>

gerçek veya tüzel özel hukuk kişileri olduğunu da eklemek gerekmektedir. Daha açık ortaya koymak gerekirse, hükümetler dışı örgütlerin devletler arasında uluslararası hukuka göre oluşturulmamış olmaları belirleyici diğer bir unsurdur. Günümüzde doktrinde bir kısım yazar Düzenin hükümetler dışı uluslararası örgüt olduğunu mütalâa etmektedir.⁵⁸ Hattâ, bazı yazarlarca, Düzenin, açıkça 1949 tarihli Harp Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye Dair Cenevre Sözleşmesi⁵⁹ m. 125’de⁶⁰ yer alan yardım

168007a67c (erişim tarihi: 21/01/2020). Günümüzde bu Sözleşmeye, daha öncede belirtildiği üzere, 12 devlet tarafı ve bu devletler şu şekilde sıralanabilir: Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollânda, İsviçre, Kıbrıs (Güney Kıbrıs Rum Kesimi), Kuzey Makedonya, Liechtenstein, Portekiz, Slovenya, Yunanistan. Bkz. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/124/signatures?p_auth=KF3k1vtS (erişim tarihi: 21/01/2020).

⁵⁸ Bkz. LADOR-LEDERER, 1963, s. 60 (*Lador-Lederer*, esasen Düzenin dinî ve egemen olma niteliklerini göz önüne alarak hükümetler dışı örgüt olma durumunu sorgulasa da, yine de bu kategoride değerlendirmeyi yeğ tutmuştur); LINDBLOM, 2008, s. 68; BOCZEK, 2010, s. 117; SZAZI, Eduardo, **NGOs: Legitimate Subjects in International Law**, Leiden University Press, Leiden, 2012, s. 76 ve 82; BARRAT, Claudie, **Status of NGOs in International Humanitarian Law**, Brill/Nijhoff, Leiden, 2014, s. 187 ve 189. Karşı görüş için meselâ bkz. BENVENUTI, Paolo, “The Nature and Features of International Non-Governmental Organizations”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 1975, Volume: 1, s. 89-90; KOVACS, 2003, s. 50; BAŞLAR, 2005, s. 187-188 (Hükümetler dışı örgütleri irdelediği kitabında *Başlar* da, Düzen hakkında bu çerçevede açıkça bir belirlemeye gitmezken, *Kovacs*’ın bu konudaki karşı görüşünün altını çizmiş; sonrasında ise Düzenin hükümetler dışı örgütlerin uluslararası hukuk kişiliği bakımından ilginç bir dayanak noktası teşkil edebileceğini mütalâa etmekle yetinmiştir); IVANOV, 2014, s. 9.

⁵⁹ Bu Sözleşme günümüzde Savaş Hukukunu düzenleyen temel metinleri teşkil eden 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesinden birisini teşkil etmektedir. Diğer üç sözleşme ise şunlardır: 1949 tarihli “Harp Felâketzedelerinin Himayesine Dair Cenevre Sözleşmesi”; 1949 tarihli “Silâhlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerin Vaziyetlerinin Islâhına Dair Cenevre Sözleşmesi”; 1949 tarihli “Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi”. Bu sözleşmelerle 1977 tarihinde iki ve 2005 tarihinde bir ek protokol ilâve edilmiştir. 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi’nin resmî Türkçe metinleri için bkz. Türkiye Kızılay Derneği, **Kızılay ve Kızılhaç’ın Milletlerarası Kaynakları: Sözleşmeler-Tüzükler-Kararlar**, Ankara, 1964, s. 111-289.

⁶⁰ İlgili Sözleşmenin anılan 125. maddesi şu şekildedir: “*Esirleri ellerinde tutan devletler, kendi emniyetlerini sağlamak veya sair mâkul ihtiyaçlarını karşılamak üzere lüzum göreceklere tedbirler mahfuz kalmak kaydıyla, harp esirlerine yardımda bulunan dinî teşkilâtlara, yardım cemiyetlerine ve sair bilûmum teşekküllere hüsnü kabûl göstereceklerdir. Mezkûr devletler bunlara ve onların usûlen salâhiyettar kılınmış bulunan murahhaslarına esirleri ziyaret etmek, onlara yardım tevziyatında bulunmak, din, terbiye ve eğlenceye müteallik hususata veya esirlerin, kamp dâhilinde boş vakitlerini tanzime yarayan her menşeden levazımı dağıtmak üzere icabeden her türlü kolaylıkları göstereceklerdir. Yukarıda zikri geçen cemiyet veya teşekküller gerek esirleri elinde tutan devletin ülkesinde, gerek başka bir memlekette kurulabilecekler, yahut da beynelmilel bir mahiyeti haiz olacaklardır.*

Esirleri elinde tutan devlet, murahhasları kendi ülkesinde ve murakabesi altında faaliyetlerini icraya mezun olacak cemiyet ve teşekküllerin sayısını tahdit edebilecektir; şu kadar ki, bu gibi bir tahdidin bilûmum harp esirlerine müessir ve kâfi bir yardımda bulunulmasına mâni olmaması şarttır.

Bu sahada Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin hususî vaziyeti her vakit tanınacak ve hürmet görecektir.

örgütleri çerçevesinde bulunduğu ifade edilmektedir.⁶¹ Esasen Düzenin temel amacı ve bu amaç bağlamında örgütlenişi ve uluslararası niteliğinin bu amaç çerçevesinde değerlendirilmesi onun hükûmetler dışı örgüt statüsünde olduğunu kanıtlar niteliktedir.⁶² Ancak, bu belirlemede de dikkat edilmesi gereken bazı unsurlar yok değildir. Öncelikle Düzenin örgütlenişi salt amacı bağlamında gerçekleşmemekte, tarihî ve geleneksel hususlar da bu örgütleniş temel şeklini vermektedir. Düzenin amacının ne kadar sınırlı olduğu da aşikâr görünmemektedir. Dahası, amacının mı Düzene kimlik kazandırdığı, yoksa Düzenin mi amacı bir bağlamda kullandığı tartışılır. Bu hususlar göz önüne alındığında, Düzenin doğrudan uluslararası hükûmetler dışı bir örgüt olarak değerlendirilmesinin önüne geçebileceği de ileri sürülebilecektir. Öte yandan, bir kez

Harp esirlerine yardım eşyası ve yukarıda yazılı maksatlarla yardım veya malzeme verilirken veya hiç olmazsa kısa bir müddet içinde gelen her parti eşyaya ait olmak üzere esirlerin mutemedi tarafından makbuzlar imzalanarak eşyayı yollamış olan yardım cemiyetine veya teşekküle gönderilecektir. Esirlerin muhafazasına memur idarî makamlara da aynı zamanda bu sevkiyata ait makbuzlar verilecektir". Bu maddenin ayrıntılı yorumu, özellikle de yardım cemiyeti kavramına dair açıklamalar için sırasıyla bkz. PICTET, Jean S., **The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary**, vol. III (**Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War**), International Committee of the Red Cross, Geneva, 1960, s. 593-601, özellikle s. 594-595.

⁶¹ Bkz. BROWNLIE, Ian, **Principles of Public International Law**, 6th Edition, Oxford University Press, London, 2003, s. 64 (*Brownlie*, Düzenin savaş zamanındaki statüsünün bu olduğunu vurgulamıştır); CRAWFORD, 2006, s. 233; BOCZEK, 2010, s. 117; BARRAT, 2014, s. 88. *O'Connell* ise, Vietnam Savaşı sırasında Almanya ve Vietnam arasında Düzenin Alman kolunun işlevlerini Vietnam'da yürütebilmesi için bir anlaşma imzalandığını ve bu vesileyle Cenevre Sözleşmelerindeki tarafsızlığının açıkça tanındığını aktarmaktadır. Bkz. O'CONNELL, 1976/77, s. 434. Karşı görüş için bkz. FOCARELLI, Carlo, **International Law as Social Construct: The Struggle for Global Justice**, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 220.

Öte yandan, *Lindblom*, genel olarak, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin yetkisi gibi bir yetkinin Düzen için söz konusu olmadığına işaret etmektedir. Bkz. LINDBLOM, 2008, s. 67. İlâveten, *Portmann* da, söz konusu Sözleşmeden bağımsız, Düzenin bir yardım kuruluşu olduğundan bahsetmektedir. Bkz. PORTMANN, 2010, s. 119.

Öte yandan, hemen belirtmelidir ki, konuya ilişkin bir önceki sözleşmenin kabûl edildiği Konferansın nihaî Senedinde (II. fıkrada) Düzenin ulusal kollarının Sözleşmede belirtilen yardım cemiyetlerine dâhil olacağı belirtilmiştir. Bkz. SCHINDLER, Dietrich / TOMAN, Jiří (eds.), **The Laws of Armed Conflicts**, 4th Revised & Completed Edition, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2004, s. 405-407, özellikle s. 406. Konuya dair ayrıca bkz. LINDBLOM, 2008, s. 67; BARRAT, 2014, s. 88 ve 95.

⁶² Düzenin, hiçbir zaman, Birleşmiş Milletler bünyesinde hükûmetler dışı uluslararası örgüt olarak nitelendirilmediğinin altı çizilmektedir. Bkz. WILLETTTS, 2011, s. 67; IVANOV, 2014, s. 19. Nitekim Düzene gözlemci statüsünün tanındığı 1994 tarih ve 265 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararında Düzen ile ilgili herhangi bir belirlemeye gidilmemiştir. Bkz. "Observer Status for the Sovereign Military Order of Malta in the General Assembly" **General Assembly 48th Session**, 30 August 1994, A/RES/48/265, <https://undocs.org/en/A/RES/48/265> (erişim tarihi: 17/03/2020).

daha altı çizilmelidir ki, uluslararası hükûmetler dışı örgütlerin uluslararası hukuk çerçevesinde hukukî kişilikleri de tartışmalıdır.

Bazı yazarlar, Düzenin uluslararası bir süje olduğu fikrini reddetmektedir. Bu itibarla, *Wengler*, Düzenin, başka devletlerce tanınmasının onu uluslararası hukuk kişisi hâline getirmediyi mütalâa etmektedir.⁶³ *Debez*⁶⁴ ve *Quadri*⁶⁵ de Düzene uluslararası hukuk kişiliğinin tanınmamasının gerektiğini ileri süren yazarlardır. *Lerger* ve *Monin*'in de Düzenin uluslararası hukuk kişiliğinin tanınmasına karşı çıktıkları görülmektedir.⁶⁶ Bu çerçevede, yukarıda da belirtilen 1999 tarihli *A.C.I.S.M.O.M. v. Guidetti Dâvası*na dair yorumlarda bulunan *Iovane*, doktrinde ağırlıklı olarak Düzenin kesinlikle bir uluslararası hukuk kişisi olarak kabûl edilmemesi gerektiğinin, aksi durumun uluslararası hukukla bağdaşmayacağına mütalâa edildiğini aktarmıştır.⁶⁷ *Focarelli* ise, özellikle bazı İtalyan hukukçuların da görüşleri ile birlikte, Düzenin uluslararası hukuk kişisi olarak nitelendirilememesi gereğine işaret etmiştir.⁶⁸ *Dijkhoff* ise, Düzenin, resmî olarak uluslararası hukuk kişisi olarak kabûl edilse de kendisinin, maddî olarak devlet olmadığı

⁶³ Aktaran *Velde*, bkz. VELDE, François, “The Sovereignty of the Order of Malta”, March 05 2002 <http://www.heraldica.org/topics/orders/malta/maltasov.htm> (erişim tarihi: 17/11/2014). *Wengler*'in atf yapılan eserinin künyesi şu şekilde verilmiştir: WENGLER, Wilhlem, *Völkerrecht*, Berlin, 1964, s. 164-165. Öte yandan, *Verzijl*'in açıklamalarından da, günümüzde, kendisince Düzenin hukuk kişiliğinin tanınmadığı sonucu çıkartılmaktadır. Bkz. VERZIJL, 1969, s. 31-32.

⁶⁴ Aktaran *Velde*. Bkz. VELDE, *supra* dipnot: 63. *Debez*'in eserinin künyesi açıkça ortaya konulmamış; sadece 1964 yılına işaret edilmiştir.

⁶⁵ Bkz. QUADRI, 1964, s. 422. Bu durumu yaratan en önemli özellik, *Quadri*'ye göre, Kutsal Taht'a bağımlı olunmasıdır. Zaten, Düzen, yazara göre, Ortaçağ'dan kalan bir gelenekle sadece bazı Katolik Devletlerce tanınmaktadır. Aynı zamanda, bkz. VELDE, *supra* dipnot: 63.

⁶⁶ Bkz. LARGER / MONIN, 1983, s. 239.

⁶⁷ Bkz. IOVANE, 1999, s. 155. Benzer şekilde, İtalya'daki Düzen ile ilgili yeni tarihli bazı dâvaları değerlendiren *Valenti* de, bazı hukukçuların Düzenin hukukî kişiliği olmadığını iddia ettikleri hususuna dikkat çekmektedir. Bkz. VALENTI, 2012, s. 387.

⁶⁸ *Focarelli*, *Conforti*'nin İtalyan Mahkemelerinin Düzeni uluslararası hukukî bir kişi olarak kabûl etmelerini eleştirdiğini, özellikle de buna bağlanan vatandaşlar arasında eşitlik, adalete erişim gibi yargı yetkisinden ve vergilendirmeden muafiyet gibi sonuçlara işaret ettiğini belirterek, yukarıda da değinildiği gibi, İtalyan Mahkemelerinin artık farklı yaklaşım ve değerlendirmeler içinde olduğuna işaret etmiştir. Yazar, böylelikle, Düzenin, devletlerin geneli tarafından uluslararası hukuk kişisi olarak tanınmaktan uzak olduğuna vurgu yapmıştır. Bkz. FOCARELLI, 2012, s. 219-220. Yazar, *Conforti*'nin bu görüşlerine şu eserlerinden ulaşmıştır: CONFORTI, Benedetto, “Sui privilegi e le immunità dell'Ordine di Malta”, *Foro Italiano*, Year: 1990, Volume: 113, s. 2597; CONFORTI, Benedetto, *Diritto internazionale*, 8th Edition, Editoriale Scientifica, Naples, 2010, s. 30-31.

görüşünde olduğunu ifade etmektedir.⁶⁹ Düzenin hukuk kişiliğinin tanınmamasına dair doktrindeki bazı görüşler bir yana, 1964 yılında Kanada Parlamentosunda Düzenin hukukî statüsüne dair bir soruya dönemin Kanada Dışişleri Bakan yardımcısı tarafından verilen cevapta, Kanada'nın, Düzenin hukukî kişiliğini tanımadığı, insanî faaliyetleri çerçevesinde Kanada Hükûmeti nezdinde gönderilen murahhasın kabûl edilmiş olmasının da hukuk kişiliğinin tanınması anlamına gelmeyeceği belirtilmiştir.⁷⁰ Benzer şekilde, Düzenle diplomatik değil ancak resmî ilişki kuran bir diğer devlet Fransa'nın da Düzenin uluslararası hukuk kişiliğini tanımadığının altı çizilmektedir.⁷¹

Her ne kadar başta devletler olmak üzere temel uluslararası hukuk kişileri arasında yer almasa da, son belirtilen görüşlerdeki katı tutumu paylaşmadığımızı belirterek diplomatik ilişkiler başta olmak üzere devletler ve diğer hukuk kişilerine tanınan bazı hak ve yetkileri uluslararası düzeyde kullanan Düzenin bu bağlamda *sui generis* niteliği haiz bir uluslararası hukuk kişisi olduğunu, ancak yetkilerinin çok geniş algılanmaması gerektiğini mütalâa etmek abartılı olmasa gerektir. Nitekim doktrinde bu görüşün taraftarı az değildir.⁷²

⁶⁹ Bkz. DIJKHOFF, Hendrik Johannes Hoegen, **The Legitimacy of Orders of St. John: A Historical and Legal Analysis and Case Study of a Para-Religious Phenomenon**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Leiden, Leiden University, 2006, s. 219.

⁷⁰ Bkz. GOTLIEB, Allan Ezra, "Canadian Practice in International Law during 1964 as Reflected in Correspondence and Statements of the Department of External Affairs", **Canadian Yearbook of International Law**, Year: 1965, Volume: 3, s. 315.

⁷¹ Bu konuda açıklamalar için bkz. VELDE, *supra* dipnot: 63. Ayrıca, bkz. KARSKI, **2012**, s. 25.

⁷² Bkz. CREMONA, **1986**, s. 257 (*Cremona*, Düzenin, 15. yüzyılda, uluslararası kapasitesine de dayalı olarak uluslararası hukukun bir süjesi olarak ortaya çıktığını ve kurumsal olmayan vatandaşlarına ve ülkeden yoksunluğuna rağmen hâlâ da yaygın olarak bu şekilde değerlendirilmeye devam edildiğine dikkat çekmiştir); von GLAHN, Gerhard, **Law among Nations: An Introduction to Public International Law**, 7th Edition, Longman, New York, 1996, s. 60 (*von Glahn*, Vatikan'dan sonra ikinci özel uluslararası hukuk kişisi olarak nitelendirdiği Düzeni, her ne kadar hususî bir karakteri olsa da, devlet olmayan niteliği haiz uluslararası hukuk kişisi olarak mütalâa etmiştir); WALLACE, Rebecca M.M., **International Law**, 4th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2002, s. 74 (*Wallace*, Kutsal Taht'ı, diğer uluslararası aktörlerin kendisiyle ilişkiye girmek istemesinden dolayı uluslararası arenada uluslararası kişiliği haiz bir anomali olarak nitelerken, aynı durumun Düzen için de geçerli olduğunun altını çizmiştir); KOVACS, **2003**, s. 44 ve 49 (*Kovacs*, özellikle Avrupa Mahkemelerinde Düzen ile ilgili verilen kararların Düzenin uluslararası kişiliği için iyi bir kanıt teşkil ettiğini belirtmiş ve Düzenin günümüzde tartışmasız *sui generis* bir uluslararası birim olduğunu mütalâa etmiştir); CRAWFORD, **2006**, s. 30, 231 ve 233 (*Crawford* objektif hukuk kişiliği ile ancak belirli devletlerin tanınmasıyla kazanılan biçiminde uluslararası hukuk kişiliğinin ayrılması gerektiğini vurgulayarak, Düzenin durumunun bu ikinci şıkka girdiğini belirtmiş; müteakiben ise, ülkesel hâkimiyetini kaybetmesine karşılık belirli bir hukuk kişiliğini sürdürmeye devam ettiğinin altını çizmiştir. Ancak, yazar, buna karşılık, Düzenin amaçlarına ulaşması için genel bir hukuk kişiliğinin mevcudiyetinin vazgeçilmez bir

IV. GENEL OLARAK DİPLOMATİK İLİŞKİLER VE ULUSLARARASI HUKUK DEĞERLENDİRMESİ

Uluslararası hukukun en eski dallarından biri olan diplomasi hukukuna ilişkin kodifikasyon çalışmalarının 20. yüzyılla birlikte hayata geçirildiği ve diplomasi hukukuna dair ilk uluslararası anlaşmanın 1928 tarihli Havana Sözleşmesi olduğu aktarılmaktadır.⁷³ II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler çatısı altında Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından bir dizi sözleşme hazırlanmış ve kabul

koşul olarak nitelendirilemeyeceğine de işaret etmiştir); PORTMANN, 2010, s. 115 ve 118-119 (*Portmann* da, Düzenin uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğunun genel olarak kabul edildiğinden bahsederek, hukuk kişiliğinin bu çerçevede başka süljelerce tanınması mefhumuna göndermede bulunmuştur); WAGNER, Markus, “Non-State Actors”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, on-line edition, edited by Wolfrum, 2009 paragraf: 7, <http://www.mpepil.com> (erişim tarihi: 04/10/2010) (*Wagner* de, Düzeni, uluslararası hukuk kişiliği tanınan devlet olmayan birimler içerisinde saymıştır); BOAS, Gideon, **Public International Law: Contemporary Principles and Perspectives**, Edward Elgar, Cheltenham, 2012 s. 241 (*Boas*, Düzeni, uluslararası hukukun atipik süljelerinden biri olarak anarken, hiçbir ülkeyi kontrol etmemesinin altını çizmiş ve müteakiben 1937 tarihli *Nanni Dâvası* kararına kısaca değinmiştir); KARSKI, 2012, s. 29 (*Karski*, Düzenin şüpheye mahal vermeyecek şekilde bir uluslararası hukuk kişisi olduğunu belirtmekle birlikte, bu kişiliğin Kutsal Taht ve diğer devletlerin tanınmasına bağlı olmasından ötürü talî nitelikte olduğuna işaret etmiştir); IVANOV, 2014, s. 8 (*Ivanov*, Düzenin bağımsız bir uluslararası hukuk süljesi olmasını devletlerin ve Kutsal Taht’ın tutumuyla açıklamaktadır); COGLIATI-BANTZ, 2015, s. 205 (*Cogliati-Bantz* da Malta’nın kaybedilmesinden sonra bir daha ülkesel egemenlik kullanamamış olsa bile, Düzenin uluslararası hukukun bir süljesi olarak tanınmaya devam ettiğini belirlemektedir); von GLAHN, Gerhard / TAULBEE James Larry, **Law among Nations: An Introduction to Public International Law**, 11th Edition, Routledge, New York, 2017, s. 211 (*von Glahn* ve *Taulbee* de, her ne kadar hususî bir karakteri olsa da, Düzenin, devlet niteliği taşımayan uluslararası hukuk kişisi olarak kabul edilebileceğini vurgulamıştır). Ayrıca, *Balladore Pallieri*’nin de Düzene uluslararası hukuk kişiliği atfettiği aktarılmaktadır. *Pallieri*’nin bu görüşünün aktarımı için bkz. SERENI, Angelo Piero, **The Italian Conception of International Law**, Columbia University Press, New York, 1943, s. 261 dipnot: 27. *Cismas* ise, Latran gibi bir antlaşmanın yokluğunda, Düzenin, onu tanıyan devletlerle sınırlı olmak üzere uluslararası kişiliği haiz dinî bir birim olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. CISMAS, Ioana, **Religious Actors and International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 166 ve ayrıca s. 238. Düzenin, gerçekte önemsiz de olsa, uluslararası toplumdaki yerini geleneksel insanî rolüne bağlı tarihî nedenlere dayandıran *Cassese* ise, böylelikle Düzen açısından aşırı derecede sınırlı ve neredeyse kaybolmaya yüz tutmuş uluslararası kişilikten bahsetmektedir. Müteakip olarak ise, *Cassese*, Katolik inancına bağlı az sayıda devlet ile Düzen arasındaki ilişkinin diğer devletler tarafından uluslararası olduğunun mütalâa edildiğine işaret etmektedir. Bkz. CASSESE, Antonio, **International Law**, 2nd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 132-133. *Cassese*’nin Düzene ilişkin yorumunun ilk kısmı anlaşılabilir ve doğru olarak kabul edilebilirse de, yorumun ikinci kısmının ise Düzenin ilişkiye girdiği devlet sayısındaki artış ve bunların büyük bir bölümünün Katolik inancıyla bağdaştırılmayacak olması sebebiyle eleştirilebilecektir. Son olarak, *Brownlie*, tanıma ve ikili ilişkiler bağlamında, Düzenin, ülkesel ve demografik yoksunluk sebepleriyle ancak oldukça kısıtlı bir hukukî kapasitesi olabileceğine dikkat çekmiştir. Bkz. BROWNLIE, 2003, s. 64.

⁷³ Bkz. ÇAMYAMAÇ, 2019, s. 94 dipnot: 115. Bu Sözleşmenin resmî metni için bkz. “Convention on Diplomatic Officers”, **American Journal of International Law Supplement**, Year: 1928, Volume: 22, Issue: 3, s. 142-147.

edilmiştir. Bunlar arasında sırasıyla 1961 tarihli Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi⁷⁴, 1963 tarihli Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi⁷⁵, 1969 tarihli Özel Misyon Sözleşmesi⁷⁶ ve 1975 tarihli Evrensel Nitelikli Uluslararası Örgütlerle İlişkilerinde Devletlerin Temsiline Dair Viyana Sözleşmesi⁷⁷ gelmektedir. Sadece sonuncu sözleşme henüz yürürlüğe girmemişken, temelde uluslararası örf ve âdet hukukunun yazılı hâle getirilmesinden oluşan ilk ikisi ise yaygın şekilde devletler tarafından kabûl edilmiştir. Üçüncü sözleşme ise her ne kadar yürürlükte de olsa, oldukça az sayıda devlet tarafından onaylanmıştır ve hükümlerinin uluslararası örf ve âdet hukuku niteliği sorgulanır bir metin hâlinindedir.

1961 tarihli Viyana Sözleşmesi diplomatik ilişkilere dair en kapsamlı sözleşme konumunda olup, ağırlıklı olarak konuya dair uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarının kodifiye edildiği görülmektedir. Bu sözleşmeler temel olarak devletlerin diplomatik

⁷⁴ Günümüzde aralarında Türkiye'nin (6 Mart 1985 tarihi itibarıyla) de olduğu 192 devletin tarafı bulunduğu 1961 tarihli Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi 18 Nisan 1961 tarihinde imzalanıp, 24 Nisan 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Orijinal metinler için bkz. "Vienna Convention on Diplomatic Relations", **United Nations-Treaty Series**, Year: 1964, Volume: 500, No: 7310, s. 95-221. Türkçe resmî metin için bkz. **Resmî Gazete** 12.24.1984, Sayı: 18615. Sözleşmenin yorumu dair bkz. DENZA, Eileen, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 2016; OELFKE, Christian, **Vienna Convention on Diplomatic Relations of 18 April 1961: Commentaries on Practical Application**, Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH, Berlin, 2018. Bundan sonra kısaca *1961 tarihli Viyana Sözleşmesi* olarak anılacaktır.

⁷⁵ 24 Nisan 1963 tarihinde kabûl edilen ve 19 Mart 1967 tarihinde yürürlüğe giren, günümüzde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 180 devletin tarafı olduğu 1963 tarihli Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi'nin resmî metinleri için bkz. "Vienna Convention on Consular Relations", **United Nations-Treaty Series**, Year: 1967, Volume: 596, No: 8638, s. 261-437. Sözleşmenin Türkçe resmî metni için bkz. **Resmî Gazete** 29.05.1975, Sayı: 15249. Bu sözleşmeye dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. LEE, Luke T., **Consular Law and Practice**, 2nd Edition, Clarendon Press, Oxford, 1991; AYBAY, Rona, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş İkinci Bası, Literatür Yayınları, İstanbul, 2020, özellikle s. 89 vd.

⁷⁶ 8 Aralık 1969 tarihinde kabûl edilen ve 21 Haziran 1985 tarihinde yürürlüğe giren 1969 tarihli Özel Misyonlara Dair Sözleşme'ye günümüzde sadece 39 devlet taraf konumundadır. Türkiye söz konusu Sözleşmenin tarafı değildir. Sözleşmenin orijinal metinleri için bkz. "Convention on Special Missions", **United Nations-Treaty Series**, Year: 1985, Volume: 1400, No: 23431, s. 231-374. Söz konusu Sözleşmeye dair ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. PASZKOWSKI, Mięczyław, "The Law on Special Missions", **Polish Yearbook of International Law**, Year: 1974, Volume: 6, s. 267-288; ÇAMYAMAÇ, Anıl, "50. Yılında Özel Misyonlar Sözleşmesi ve Diploması Hukuku", **KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2020, Cilt: 5 Sayı: 1, s. 31-47.

⁷⁷ Bu Sözleşme hâlihazırda yürürlükte değildir. Bu çerçevede, Sözleşmenin statüsü için bkz. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-11&chapter=3&clang=_en (erişim tarihi: 12/04/2020).

faaliyetlerine ilişkindir. Dolayısıyla, devletlerin katılımına açıktır. Kısaca, Düzen, bu sözleşmelerin tarafı değildir. Ancak, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi hükümleri, belirtildiği üzere, ağırlıklı olarak uluslararası örf ve âdet hükümlerini kodifiye etmiştir. Düzen, bu çerçevede, her ne kadar devlet sıfatını taşımadığı için söz konusu sözleşmelere taraf olmasa da, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi hükümlerinin, örf ve âdet kuralı olarak, Düzen ile diplomatik ilişkiye giren devletlerce uygulanabileceği mütalâa edilebilir.

V. MALTA EGEMEN ASKERÎ DÜZENİ'NİN DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Düzenin günümüzde 110 devlet ile ikili diplomatik ilişkiler sürdürdüğü bilgisi verilmektedir.⁷⁸ Bu sayı, 20. yüzyılın başında sadece iki devletle sınırlıyken⁷⁹, yavaş yavaş sayı artmış; meselâ 1954 yılında Düzen için yedi temsilcilikten (elçilik ve diğer temsilcilikler) bahsedilirken⁸⁰, 1978 yılındaki bir başka değerlendirmede Düzenin 41 devletle diplomatik ilişkiye girdiği belirtilmiştir ki, bu rakamlar arasındaki fark oldukça etkileyici görünmektedir.⁸¹ Günümüzde Düzenin diplomatik ilişki kurduğu 110 devlet kıtalara göre ayrımı yapılarak şu şekilde sıralanmaktadır:

⁷⁸ Bkz. Order of Malta, **Bilateral Relations**, <http://www.orderofmalta.int/diplomatic-relations/bilateral-relations/> (erişim tarihi: 23/03/2020). Öte yandan, her ne kadar Düzenin devlet iddiası olmadığı genel olarak belirtilmiş olsa da, Düzen içerisinde, en azından bir kesimce, 100'den fazla devletin tanınmasının (bu devletlerle diplomatik ilişkiye girilmesinin) Birleşmiş Milletler üyeliğini beraberinde getireceğine inanılmış ve Düzene sorgulanamaz bir meşruluk katacağı ileri sürülmüştür. Bkz. TROFIMOV, *supra* dipnot: 3. Bilindiği üzere, Birleşmiş Milletler'e sadece devletler üye olabilmektedir (Birleşmiş Milletler Şartı m. 4). Öte yandan, ilâve edilmelidir ki, Birleşmiş Milletler nezdinde Düzenin bir devlet değil bir birim olarak görüldüğünün net biçimde kendilerine aktarıldığı ifade edilmektedir. Bkz. TROFIMOV, *supra* dipnot: 3.

⁷⁹ Bkz. O'CONNELL, **1976/77**, s. 433.

⁸⁰ *Graham* 1959 daha ayrıntılı olarak bir liste vermiştir ki, bu listeye göre şu 19 devlet ile Düzen arasında diplomatik ilişki kurulmuştur: Arjantin, Avusturya, Brezilya, Ekvator, El Salvador, Haiti, İspanya, İtalya, Kolombiya, Kosta Rika, Kutsal Taht (Vatikan), Lübnan, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Portekiz, San Marino ve Şili. Bkz. GRAHAM, **1959**, s. 26.

⁸¹ Son iki rakam için sırasıyla bkz. BREYCHA-VAUTHIER / POTULICKI, **1954**, s. 557 dipnot: 11; de FISCHER, Henry Béat, "L'ordre souverain de Malte", **Recueil des cours**, Year: 1979, Volume: 163, Issue: 1979-II, s. 47. 1979 yılında *de Fischer* Malta Egemen Askerî Düzeni'nin diplomatik ilişki içerisinde olduğu 41 devleti şu şekilde sıralamaktadır: Arjantin, Avusturya, Benin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Etiyopya, Fildişi Sâhilleri, Filipinler, Gabon, Guatemala, Haiti, Honduras, İspanya, İtalya, Kamerun, Kolombiya, Kosta Rika, Kutsal Taht (Vatikan), Küba, Liberya, Lübnan, Malta, Mauritius, Moritanya, Nijer, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Portekiz, San Marino, Senegal, Somali, Şili, Togo, Uruguay, Venezüella ve Yukarı Volta (günümüz Burkina Faso'su). Ayrıca, bkz. SIRE, **1996**, s. 285.

Avrupa Kıtası: Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Belarus, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyet, Estonya⁸², Hırvatistan, İspanya, İtalya, Karadağ, Kıbrıs (Güney Kesimi), Kutsal Taht (Vatikan), Kuzey Makedonya, Macaristan, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Malta, Moldova, Monako, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya ve Ukrayna.

Amerika Kıtası: Antigua ve Barbuda, Arjantin, Bahamalar, Belize, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenidler, Surinam, Şili, Uruguay ve Venezüella.

Afrika Kıtası: Angola, Benin, Burkina Faso, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fas, Fildişi Sâhilleri, Gabon, Gine, Gine-Bissau, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Komorlar, Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Madagaskar, Mali, Mauritius, Mısır, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Orta Afrika Cumhuriyeti, São Tome ve Príncipe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Somali, Sudan, Togo ve Yeşil Burun Adaları.

Asya Kıtası: Afganistan, Ermenistan, Filipinler, Gürcistan, Kamboçya, Kazakistan, Lübnan, Tacikistan, Tayland, Timor Leste, Türkmenistan ve Ürdün.

Okyanusya Kıtası: Kiribati, Marshall Adaları, Mikronezya ve Nauru.

Görüldüğü üzere, kurulan diplomatik ilişkilerden 36'sı Afrika devletleriyle, 31'i Avrupa, 27'si Amerika, 12'si Asya ve sadece dördü Okyanusya kıtası devletleriyedir. Amerika devletlerinin ağırlıklı oranı Güney Amerika devletleri olmakla beraber Orta Amerika'dan da bazı devletlerle, inceleneyeceği üzere, diplomatik ilişki kurulmuştur. Ancak, Kuzey Amerika'dan hiçbir devletle diplomatik ilişki kurulmamıştır. Özellikle Güney Amerika devletlerinin Katolik geçmişleri ve hâlen süregelen koyu Katolik anlayışları çerçevesinde Düzen ile olan diplomatik ilişkileri yadırganmasa gerektir.

⁸² Estonya ile Düzen arasındaki diplomatik ilişki 11 Mart 2020 tarihinde imzalanan protokol ile tesis edilmiştir. Bkz. Order of Malta, **Estonia and Sovereign Order of Malta Establish Diplomatic Relations**, March 11 2020 <https://www.orderofmalta.int/2020/03/11/estonia-sovereign-order-malta-establish-diplomatic-relations/> (erişim tarihi: 21/03/2020). Bu itibarla, Estonya Düzen ile diplomatik ilişkiye giren son devlet konumundadır.

Benzer şekilde, Afrika devletlerinin de yardıma muhtaç durumları bu çerçevede kurulan diplomatik ilişkileri anlamlı kılmaktadır.

Diplomatik ilişkiler bir yana, Düzen bazı devletlerle sadece resmî ilişkiler kurmuştur. Bu devletler şu şekilde sıralanmaktadır: Belçika, Fransa, İsviçre, Kanada ve Lüksemburg. Bu mealde, bu devletlerle hâlihazırda diplomatik ilişki tesis edilmemiş, sadece resmî birtakım konularla sınırlı ilişki sürdürülmektedir.⁸³

Düzenin diplomatik ilişkilerine dair bu kısa ve yüzeysel bilgilendirmeden sonra söz konusu diplomatik ilişkileri hukukî açıdan ele alarak bir değerlendirme yapmak, kuşkusuz, faydalı olacaktır. Her şeyden evvel, Düzenin, her ne kadar kendisi devlet olmasa da, tıpkı devletler gibi diplomatik ilişki tesis etmesi, daha açık ifade etmek gerekirse aktif ve pasif elçilik hakkını haiz olup bunu kullanması, bu hakkın dayanağı nedir sorusunu akıllara getirmektedir. Kurulan diplomatik ilişkilerde Düzenin diplomatik temsilcilerinin görevlerinin kısıtlı olduğu, bu çerçevede Düzenin aktiviteleriyle yakından ilişkili olarak temsilciğin kurulması, yardım faaliyetlerinde yer alınması, Düzenin kabûl eden devlette bulunan hastanelerinin ve diğer mülklerinin idaresi gibi hususlarla sınırlanmış olduğu aktarılmaktadır.⁸⁴ Ancak bu kısıtlılık hâli diplomatik ilişki kurulduğu gerçeğini örselemediği gibi⁸⁵, ilişki tesis edilen devletlerin resmî diplomatik listelerine de açıkça girildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, bu kısıtlılık durumu, elçilik hakkının olduğu ve kullanıldığı gerçeğini değiştirmemektedir. Bu durumda, belirtildiği üzere, Düzenin bu hakkı kullanmasının dayanağı nedir? Bazı yazarlar, bu hakkın kullanımını Malta ile de ilişkilendirmek suretiyle tarihî haklara bağlamaktadır.⁸⁶ Bu husus, günümüzdeki duruma göre değil de, 1950'ler itibarıyla değerlendirilmiş olsaydı, özellikle

⁸³ Hattâ resmî ilişkiye giren bazı devletlerin, yukarıda belirtildiği üzere, Düzenin uluslararası hukuk kişiliğini tanımadıkları bir kez daha belirtilmelidir. Bkz. *supra* dipnotlar: 70 ve 71.

⁸⁴ Bkz. BREYCHA-VAUTHIER / POTULICKI, 1954, s. 557. *Graham* ise, Düzenin diplomatik temsilcilerinin görevlerinin ağırlıklı olarak törensel olduğunun ve kabûl eden devlet açısından siyasî önemlerinin olmadığını altını çizmektedir. Bkz. GRAHAM, 1959, s. 28.

⁸⁵ Sonuç olarak devletler diplomatik ilişki kurup kurmama serbestisini haiz oldukları gibi, kuşkusuz kurulan bu diplomatik ilişkinin içeriğini serbestçe belirleme ve yönetme yetkisine de sahiptirler.

⁸⁶ Bkz. DEMBINSKI, Ludwik, **The Modern Law of Diplomacy: External Missions of States and International Organizations**, Martinus Nijhoff Publishers/UNITAR, Dordrecht, 1988, s. 36. *Graham* da, Düzen ile diğer devletlerin ilişkiye girme sebeplerini öncelikli olarak şekle (*form*) ve geleneğe (*tradition*) bağlamıştır. Bkz. GRAHAM, 1959, s. 28.

Katolik devletler de göz önüne alındığında, bu ilişkileri tarihî ve hattâ dinî haklara bağlamak olası görülebilirdi. Ne var ki, Düzenin, günümüzde Katolik olmayan, hattâ yeni egemen olmuş birçok devletle diplomatik ilişkiye girdiği göz önüne alındığında, bu durumu tarihî hakla veya sadece dinî saikle açıklamak olası görünmemektedir. Diplomasi hukukunun en temel kurallarından biri, her devletin diplomatik ilişki kurma serbestisini haiz olduğu hususudur. Bu konuda devletlerin karşılıklı rızası esastır ve genel bir kısıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar devlet olmasa da Düzen ile bir devlet arasındaki ikili diplomatik ilişkilerin temelini karşılıklı rızaya dayalı bir anlaşmanın oluşturduğunu mütalâa etmek isabetli olacaktır. Düzen ile bu yönlü bir ilişki kurmaya rıza gösteren devletin rızasının nedeni ise çeşitli sebeplere dayanabilir. Bazı devletler için bu sebep tarihî veya dinî olabilirken, diğerleri için ekonomik ve özellikle de yardım ihtiyacı ön plâna çıkabilmektedir.

Bunun ötesinde, 110 devlet ile kurulan diplomatik ilişkilerin mahiyetine dair Düzenin resmî İnternet sitesinde herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Bununla birlikte, meselâ *O'Connell*'in yaptığı değerlendirmelerde aktardığı üzere, bu ikili ilişkilerin büyük kısmının büyükelçilik düzeyinde olduğu ifade edilmektedir.⁸⁷ Bir diğer yazar, *do Nascimento e Silva* ise, bir kere diplomatik temsilcilik kurulduğunda statüsünün diğer diplomatik misyonlara paralel olacağını ifade etmiştir.⁸⁸ Nitekim diplomatik listeler irdelendiğinde, en azından Düzen nezdinde diplomatik temsilci akredite eden devletlerin akredite ettikleri temsilcilerin büyükelçi olduğu görülmektedir.⁸⁹ Bu durum, devletlerin Düzenle birlikte nezdinde akredite ettikleri diğer devlet (nadir olsa da İtalya)⁹⁰ veya

⁸⁷ Bkz. O'CONNELL, **1976/77**, s. 433. Ayrıca, bkz. AROCHA, *supra* dipnot: 5.

⁸⁸ Bkz. do NASCIMENTO e SILVA, Gerardo Eulalio, **Diplomacy in International Law**, A.W. Sijthoff, Leyden, 1972, s. 40.

⁸⁹ Bu konuda karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılabilmesi için bkz. ÇAMYAMAÇ, **2019**, özellikle s. 126 dipnot: 239.

⁹⁰ Günümüzdeki durum tespit edilemese de, en azından bir dönem, el'an Kuzey Makedonya'sının, İtalyan hükûmeti nezdinde akredite ettiği büyükelçisini aynı zamanda Düzen nezdinde de akredite ettiği belirtilmektedir. Bkz. Foreign Ministry of the Republic of Macedonia, **Diplomatic Missions: Diplomatic and Consular Representations of the Republic of Macedonia**, <http://www.mfa.gov.mk/default1.aspx?ItemID=315> (erişim tarihi: belli değil). Bunun dışında, Düzen ile diplomatik ilişki kuran bir diğer devlet konumundaki Afganistan'ın Vatikan ile hiçbir diplomatik ilişkisi olmadığı göz önüne alındığında (bkz. ÇAMYAMAÇ, **2019**, s. 125), 2001 yılında Büyük Üstada kabul mektubunu sunan büyükelçi *Assefi*'nin aynı zamanda İtalya büyükelçisi olabileceği düşünülebilir. Bkz. Order of Malta, **Credentials of the Ambassador of Afghanistan H.E. Abdulwahab Assefi**,

birimlerle (genelde Vatikan) doğrudan ilişkilendirilebilecektir.⁹¹ Hattâ, çok istisnâî olmakla birlikte bazen doğrudan sadece Düzen nezdinde diplomatik temsilci akredite edilebilmektedir ki, onun da Roma'da ikamet ettiği görülmektedir.⁹²

Düzen ile diplomatik ilişki kurduğu devletler arasındaki ilişkiler, bu ilişkiyi tesis eden, genelde ikili anlaşmalar vasıtasıyla düzenlenecektir. Öte yandan, bir anlaşmanın yokluğu durumunda veya anlaşmanın düzenlemediği hususlarda uluslararası diplomatik ilişkileri esasta yöneten temel düzenlemelerden yararlanılacağı ifade edilmesi yanlış olmayacaktır. Düzen bir devlet olmadığı için, yukarıda da belirtildiği üzere, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin doğal olarak tarafı değildir. Ancak, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi genel olarak diplomasi alanında mevcut örf ve âdet kurallarını kodifiye ettiği için, Sözleşme bağlamında olmasa da birçok hüküm, örf ve âdet niteliği çerçevesinde Düzenin diplomatik ilişkileri için de uygulanabilecektir.⁹³

Tesis edilen ikili diplomatik ilişkiler açısından evveliyatla değerlendirilmesi gereken husus, diğer devletlerce Düzen nezdinde akredite edilen büyükelçilerin misyon binalarıyla ikametgâhlarının ve bunlar üzerindeki ayrıcalıkların ve bağışıklıkların nasıl belirlenip tanınacağı hususudur. Bu hususa, sebebi müteakip açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ayrıcalık ve bağışıklıkların tanınması konusuyla başlanmasında yarar vardır. Düzene akredite edilen diplomatik temsilciler, aynı zamanda İtalya veya Vatikan nezdinde de akredite edildikleri için bağışıklıkları ve ayrıcalıkları bu kapsam dâhilinde kendilerine tanınacağı kabûl edilmelidir. Bilindiği üzere, Vatikan'a, İtalya ile akdedilen

March 12 2001 via <http://www.orderofmalta.int/2001/03/12/credential-of-the-ambassador-afghanistan-h-e-abdulwahab-assefi> (erişim tarihi: 22/03/2020). Ancak, Assefi'nin o dönemde aynı zamanda İtalya büyükelçisi olup olmadığı tespit edilememiştir.

⁹¹ *Graham*, 1959 yılında yazdığı eserinde 19. yüzyıl itibarıyla Düzenin diplomatik temsilcilerinin niteliğini olağanüstü murahhaslar (*envoy extraordinary*) veya tam salâhiyetli elçiler (*minister plenipotentiary*) ve sınırlı da olsa maslahatgözarlar (*chargés d'affaires*) olarak nitelendirmiştir. Bkz. GRAHAM, **1959**, s. 27. Öte yandan, *Cardinale*'nin ise 1976 yılında yazdığı eserde Vatikan ile Düzen arasındaki ilişkinin elçilik (*legation*) düzeyinde olduğunu ve Vatikan'ın Düzen nezdinde herhangi bir temsilci akredite etmediğini bildirdiği görülmektedir. Bkz. CARDINALE, **1976**, s. 186 ve 206.

⁹² Meselâ, San Marino. Bkz. ÇAMYAMAÇ, **2019**, s. 117.

⁹³ Nitekim her ne kadar devlet olmasa da, Düzenin diplomatik ilişkilerinin 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde formüle edilerek uygulanacağını genel olarak kabûl edildiği doktrinde vurgulanmaktadır. Bkz. BÁTORA / HYNEK, **2014**, s. 134.

1929 tarihli Latran Anlaşması⁹⁴ m. 12 çerçevesinde elçilik hakkı tanınmıştır.⁹⁵ Öte yandan, misyon binaları ve ayrıca varsa ikametgâhları hususuna gelindiğinde, aynı zamanda hem İtalya hem Düzen nezdinde akredite olan büyükelçiler için Roma'nın mesken olacağı şüphesizdir. Oysa esas sorulması gereken, İtalya nezdinde değil de Vatikan nezdinde akredite edilen diplomatik temsilciler Düzen nezdinde de akredite edildiğinde ne olacağı sorusudur. Çünkü, bu durumda sadece Düzenin ülke yokluğundan bahsedilemeyecek, Vatikan'ın da ülkesinin müsait olmadığı göz önüne alınması gerekecektir. Bu durumda da, yine 1929 tarihli Latran Anlaşması devreye girmektedir ki, yukarıda belirtilen aynı maddenin devamında İtalya Vatikan'a atanan diplomatik temsilciler için Roma'da mesken edinilmesini kabûl etmiştir.⁹⁶ Dolayısıyla, hem Vatikan hem Düzen nezdinde atanan diplomatik misyonların bina ve ikametgâhları Vatikan için tanınan Latran Anlaşmasındaki düzenlemeye tâbi olarak Roma'da bulunabilecektir.

Düzenin diplomatik temsilcileri Büyük Üstat ve Egemen Konseyin ortak kararı ile atanmaktadır.⁹⁷ Düzenin diplomatik temsilcilerine tanınan ayrıcalık ve bağışıklıklar hususunda, ikili bir anlaşma neticesinde diplomatik ilişki kurulduğuna göre, bu diplomatik ilişkinin tarafı olan devlet Düzenin diplomatik temsilcilerine ayrıcalık ve bağışıklıklar tanıyacaktır. Bu bağlamda, *Gazzoni*, bizim de katıldığımız üzere, gerek Düzene, gerek Düzenin diplomatik temsilcilerine tanınan ayrıcalık ve bağışıklıkların kaynağının uluslararası örf ve âdet kurallarına dayandığını belirtmektedir.⁹⁸ İlâve etmek gerekir ki, ayrıcalık ve bağışıklıkların içeriğinin dayanağı iki birimin de üzerinde anlaşacağı şekliyle uluslararası örf ve âdet kurallarına dayalı olacaktır. Bu minvalde, Düzen ile diplomatik ilişki kuran devletler arasındaki ilişkiyi değerlendiren doktrindeki yazarlar, Düzenin diplomatik temsilcilerinin, ağırlıklı olarak diğer devletlerin diplomatik

⁹⁴ İlgili Antlaşmanın metni için bkz. "Treaty between the Vatican and Italy", **American Journal of International Law Supplement**, Year: 1929, Volume: 23, Issue, 3, s. 187-195.

⁹⁵ 1929 tarihli Latran Antlaşmasınının 12. maddesinin birinci paragrafı şu şekildedir: "*İtalya, uluslararası hukukun genel hükümleri uyarınca, Kutsal Taht'ın diplomatik temsilciler göndermesi ve kabûl etmesi hakkını tanıır*".

⁹⁶ Öyle ki, hükûmetleri İtalya ile diplomatik ilişki içerisinde olmayan devletlere dahi uluslararası hukukun genel kuralları çerçevesinde bu hakkın kullanılacağı açıkça düzenlenmiştir.

⁹⁷ Bkz. BÁTORA / HYNEK, **2014**, s. 134.

⁹⁸ Bkz. GAZZONI, **2010**, paragraf: 13.

misyon temsilcilerinin statüsünü haiz olacaklarını ve bazı istisnalar hariç temelde aynı tür ayrıcalık ve bağışlıklara sahip olacaklarını ifade etmektedir.⁹⁹

Son olarak değinilmesi gereken husus, Düzen, devletler dışında, uluslararası alanda geçerliliği haiz pasaport verebilen birimlerden biridir.¹⁰⁰ Bu çerçevede, Düzenin verdiği pasaportlar “diplomatik pasaport” statüsündedir.¹⁰¹ Günümüzde hükümet üyelerine (Egemen Konsey üyeleri), onların aile üyeleriyle birlikte diplomatik misyon başkan ve üyelerine ve sınırlı durumlarda da Düzen dâhilinde özel bir görevle görevlendirilmiş yüksek şahsiyetlere verilmiş olan 500 kadar Düzen pasaportunun kullanımda olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁰² 2005 tarihi itibarıyla Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilâtı standartlarına uyumlu biometrik özellikleri haiz pasaportları kullanıma geçiren Düzenin¹⁰³, bu pasaportlarının sadece diplomatik ilişki içerisinde olduğu devletlerde değil, aynı zamanda diğer devletlerde de tanındığının altı çizilmelidir.¹⁰⁴

⁹⁹ Bkz. BREYCHA-VAUTHIER / POTULICKI, **1954**, s. 558; do NASCIMENTO e SILVA, **1972**, s. 40; AROCHA, *supra* dipnot: 5. Buna karşılık, Almanya'nın Düzen ile 2017 yılında diplomatik ilişki kurduğunu belirten *Oelfke*, Düzenin, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin tarafı olmadığını belirterek, diplomatik temsilcilerinin ayrıcalık ve bağışlıklara sahip olamayacağını vurgulamıştır. Bkz. OELFKE, **2018**, s. 57. Ayrıca, *Focarelli* İtalya bağlamında Düzene tanınan ayrıcalıkların uluslararası hukuktan ziyade uluslararası nezaket kurallarına (*comitas gentium*) veya iç hukuka dayandırılabilceğinin iddia edildiğini belirtmiştir. Bkz. FOCARELLI, **2012**, s. 219.

¹⁰⁰ Bu konuda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. TURACK, Daniel C., “Passports Issued by Some Non-State Entities”, **British Yearbook of International Law**, Year: 1968/69, Volume: 43, s. 214-215; TURACK, Daniel C., **The Passport in International Law**, Lexington Books, Massachusetts, 1972, s. 212.

¹⁰¹ Bkz. “The Order of Malta Clarifies Press Reported Figure on Passports Issued: Currently 500 Passports in Circulation”, **SMOM Press Releases**, June 15 2017, <http://www.orderofmalta.int/press-release/sovereign-order-malta-clarifies-press-reported-figure-passports-issue-currently-500-passports-circulation/> (erişim tarihi: 25/12/2019); TURACK, **1968/69**, s. 214; TURACK, **1972**, s. 212. Öte yandan, konuya ilişkin bazı açıklamalarda Düzen tarafından iki tür pasaport verildiğinin aktarıldığına da rastlanmıştır: diplomatik pasaport ve hizmet pasaportu. Bkz. HAGER, Claudia, “The New e-Passport: The Government of the Sovereign Military Order of Malta Opt for Turnkey Solution”, **Bundesheer**, 2006, <http://www.bundesheer.at/truppendienst/ausgaben/artikel.php?id=433> (erişim tarihi: 20/03/2020). Ancak, Düzenin kendi resmî sitesi pasaportların diplomatik pasaport olduğu hususunu açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, doktrinde, daha eski tarihli değerlendirmelerde, Düzenin, (özellikle siyasî) mültecilere de pasaport verdiği aktarılmaktadır. Bkz. O'CONNELL, **1976/77**, s. 433; BOS, **1989**, s. 63.

¹⁰² Söz konusu bilgi Temmuz 2017 tarihi itibarıyla geçerlidir. Bkz. “The Order of Malta Clarifies Press ...”, *supra* dipnot: 101; HAGER, *supra* dipnot: 101.

¹⁰³ Bkz. “The Order of Malta Clarifies Press ...”, *supra* dipnot: 101.

¹⁰⁴ Bkz. BREYCHA-VAUTHIER / POTULICKI, **1954**, s. 558; d'OLIVIER FARRAN, **1954**, s. 225; TURACK, **1968/69**, s. 214-215; TURACK, **1972**, s. 212; SAINTY *supra* dipnot: 21. Ayrıca, bkz. HAGER, *supra* dipnot: 101.

SONUÇ

Yaklaşık 1000 yıl öncesine dayanan yapısıyla günümüzde yer almaya çalışan Düzenin, tam da bu nedenden dolayı hukukî statüsü tartışmalı olmaktadır. Uluslararası kişilikle doğrudan bağlantılı birtakım faaliyetlerde bulunan Düzenin hukukî statüsünün günümüz uluslararası hukuk anlayışıyla ortaya konulması zorlukları beraberinde getirmektedir. Her ne kadar kesinlikle devlet olarak kabûl edilmese de uluslararası hukuk kişiliği inkâr edilemeyecek Düzenin bu statüsünün bir sonucu olarak aktif ve pasif elçilik hakkını haiz olduğu ve bu hakkı etkin bir biçimde kullandığı gözlenmektedir. Ancak altı çizilmelidir ki, elçilik hakkı başta olmak üzere uluslararası hukuk kişiliği ile ilişkilendirilebilecek birtakım faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, Düzeni, tam bir hukuk kişisi kılmayacaktır ki; bu bağlamda, Düzenin hukuk kişiliğinin oldukça kısıtlı olduğu mütalâa edilmelidir. Ayrıca, ilâve edilmelidir ki, uluslararası hukuk kişiliği egemen olmayı gerekli kılmamaktadır. Bu çerçevede, Düzenin, başta kendisinin nitelendirmesi olan egemen olma durumu, kanımızca, gerçekte bağdaşmamaktadır. Egemen olan bir birim, bir üst birim tarafından az veya çok kontrol altında tutulamaz. Ancak, egemen olmama durumu, kısıtlı da olsa hukuk kişiliğinin varlığını etkilemeyecektir.

Düzenin genel olarak hukukî statüsüne dair değerlendirmelerden sonra, Düzenin ikili ilişkilerinin kısaca analizi yapılabilir. Düzenin, günümüzde 110 devlet ile diplomatik ilişkiye girdiği görülmektedir. Bu ikili ilişkilerin büyük kısmının büyükelçilik düzeyinde olduğu belirtilmelidir. Düzen ile devletler arasında ilişkiler temelde ikili anlaşmalar vesilesiyle sürdürülmektedir; ancak, bu anlaşmaların düzenlemediği hususlarda veya herhangi bir anlaşmanın yokluğunda 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi hükümlerinin uygulanabileceği belirtilebilecektir. Düzenin temsilcilerinin yetkileri sınırlı olmakla birlikte, tıpkı diğer devletlerin diplomatik temsilcileri gibi diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlıklara sahip oldukları belirtilse de, her devletin bu cömertlikte diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlık tanımayabildiği gözlenmektedir. Düzen nezdinde akredite edilen devlet temsilcilerinin ise İtalya'da Roma'da bulunduğu gözlenmektedir.

Toparlamak gerekirse, uluslararası hukuk kişiliği olmasına karşılık, bu kişiliği oldukça sınırlı olan Düzenin, aktif ve pasif elçilik hakkını kullanması dikkat çekicidir.

Özellikle diplomatik ilişki tesis edilen devlet sayısı, Düzenin hukukî niteliği göz önüne alındığında etkileyicidir. Ancak, diplomatik ilişki tesis edilmiş olunması ve elçilik hakkından etkin bir biçimde yararlanılması, her ne kadar en azından bazı Düzen üyelerinde farklı beklentilere yol açmış olsa da, Düzenin hukukî kişiliğinin bir adım ileriye taşınmasına yol açmayacaktır. Bu sadece diplomatik ilişki tesis eden devletin Düzenin hukukî kişiliğini tanıdığı anlamına gelecektir. Bu tanınmanın niteliği ise, bu yönlü ilişki tesis eden her bir devlet açısından kuşkusuz ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Nihayetinde, 1000 yıllık geçmişi olan ve antik dünyadan nadir de olsa günümüze gelen bir kalıt olan Düzenin bu denli yaygın bir biçimde diplomatik ilişkiye girebiliyor olması kanımızca şaşırtıcı ve uluslararası hukuk açısından ise istisnaî bir özellik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1530 tarihli V. Şarlman'ın Bağış Senedi.

1802 tarihli Amiens Antlaşması.

1814 tarihli Paris Antlaşması.

1815 tarihli Viyana Nihâî Senedi.

1928 tarihli Diplomatik Yetkililere Dair Havana Sözleşmesi.

1929 tarihli Cenevre Diplomatik Konferansı Nihâî Senedi.

1929 tarihli Latran Anlaşması.

1933 tarihli Devletlerin Hakları ve Ödevlerine Dair Montevideo Sözleşmesi.

1937 tarihli Nanni Dâvası.

1945 tarihli Birleşmiş Milletler Şartı.

1949 tarihli Harp Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye Dair Cenevre Sözleşmesi.

1953 tarihli Kardinallik Mahkemesi Kararı.

1961 tarihli Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi.

1963 tarihli Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi.

1969 tarihli Özel Misyonlara Dair Sözleşmesi.

1974 tarihli Piccoli v. A.C.I.S.M.O.M. Dâvası.

1975 tarihli Evrensel Nitelikli Uluslararası Örgütlerle İlişkilerinde Devletlerin Temsiline Dair Viyana Sözleşmesi.

1986 tarihli Uluslararası Hükûmetler Dışı Örgütlerin Hukukî Kişiliğinin Tanınmasına Dair Avrupa Sözleşmesi.

1991 tarihli St. Angelo Kalesinin Kesimlerinin Restorasyonu ve Kullanımı İçin Malta Cumhuriyeti ve Aziz John'un Kudüs, Rodos ve Malta Askerî Egemen Düzeni Arasındaki Anlaşma

1997 tarihli Anayasal Şart ve Kanun.

1998 tarihli Malta Cumhuriyeti ve Aziz John'un Kudüs, Rodos ve Malta Askerî Egemen Düzeni Arasındaki Anlaşma

1999 tarihli A.C.I.S.M.O.M. v. Guidetti Dâvası.

2003 tarihli A.C.I.S.M.O.M. v. Spatini Dâvası.

2010 tarihli A.C.I.S.M.O.M v. Di Alesio Dâvası.

2012 tarihli A.C.I.S.M.O.M. v. M.F. Dâvası.

ACQUAVIVA, Guido, "Subjects of International Law: A Power-Based Analysis", **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Year: 2005, Volume: 38, Issue: 2, (s. 345-396).

APELLÁNIZ, Francisco, "Venetian Trading Networks in the Medieval Mediterranean", **Journal of Interdisciplinary History**, Year: 2013, Volume: 44, Issue: 2, (s. 157-179).

ARATÓ, István, “Hungarian Jurisprudence Relating to the Application of International Law by National Courts”, **American Journal of International Law**, Year: 1949, Volume: 43, Issue: 3, (s. 536-541).

AROCHA, Magaly, “The Order of Malta and Its Legal Nature”, **Analítica**, Year: 1999, Volume: 5, Issue: 1, <http://www.Analítica.com/vam/1999.05/sociedad/01.htm> (erişim tarihi: 12/11/2016).

AUFRIKHT, Hans, “Personality in International Law”, **American Political Science Review**, Year: 1943, Volume: 37, Issue: 2, (s. 217-243).

AYBAY, Rona, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş İkinci Bası, Literatür Yayınları, İstanbul, 2020.

BARRAT, Claudie, **Status of NGOs in International Humanitarian Law**, Brill/Nijhoff, Leiden, 2014.

BAŞLAR, Kemal, **Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya-Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.

BÁTORA, Jozef / HYNEK, Nik, **Fringe Players and the Diplomatic Order: The “New” Heteronomy**, Palgrave MacMillan, London, 2014.

BENVENUTI, Paolo, “The Nature and Features of International Non-Governmental Organizations”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 1975, Volume: 1, (s. 84-102).

BOAS, Gideon, **Public International Law: Contemporary Principles and Perspectives**, Edward Elgar, Cheltenham, 2012.

BOCZEK, Bodeslaw Adam, **The A to Z of International Law**, The Scarecrow Press, Inc., Lanham, 2010.

BOS, Maarten, “Further Ancient Law Analogies in International Law”, in **International Law at a Time of Perplexity: Essays in Honour of Shabtai Rosenne**, edited by Dinstein, Martinus Nishoff Publishers, Dordrecht, 1989, (s. 61-71).

BREYCHA-VAUTHIER, Arthur C. / POTULICKI, Michael, “The Order of St. John in International Law: A Forerunner of the Red Cross”, **American Journal of International Law**, Year: 1954, Volume: 48, Issue:4, (s. 554-563).

BROWNLIE, Ian, **Principles of Public International Law**, 6th Edition, Oxford University Press, London, 2003.

CARDINALE, Hyginus Eugene, **The Holy See and the International Order**, Colin Smythe Ltd., London, 1976.

CARDINALE, Hyginus Eugene, **Orders of Knighthood Awards and the Holy See**, Van Durren Publishers, Worcester, 1983.

CASSESE, Antonio, **International Law**, 2nd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2005.

CISMAS, Ioana, **Religious Actors and International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2014.

COGLIATI-BANTZ, Vincent P., **Means of Transportation and Registration of Nationality: Transportation Registered by International Organizations**, Routledge, Oxon, 2015.

CONSTANTINOU, Costas M., “Irregular States or the Semiotics of Knight-Errantry”, **International Journal for the Semiotics of Law**, Year: 2004, Volume: 17, Issue: 3, (s. 229-244).

COX, Noel, “The Acquisition of Sovereignty by Quasi-States: The Case of the Order of Malta”, **Mountbatten Journal of Legal Studies**, Year: 2002, Volume: 6, Issue: 1&2, (s. 26-47).

COX, Noel, “The Continuing Question of Sovereignty and the Sovereign Military Order of Jerusalem, of Rhodes and of Malta”, **Australian International Legal Journal**, Year: 2006, Volume: 13, Issue: 2, (s. 211-232).

CRAWFORD, James, **The Creation of States in International Law**, 2nd Edition, Oxford, 2006.

CREMONA, John J., “Malta, Order of”, **Encyclopedia of Public International Law: International Relations and Legal Cooperation in General-Diplomacy and Consular**

Relations, Volume 9, edited Bernhardt, North-Holland/Elsevier Science Publishers, Amsterdam, 1986, s. 256-258.

ÇAMYAMAÇ, Anıl, “Avrupa’daki Minyatür Devletlerin İkili Diplomatik İlişkilerine Dair Uluslararası Hukuk Açısından Pragmatik Bir Değerlendirme”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2019, Cilt: 2019/II, (s. 59-162).

ÇAMYAMAÇ, Anıl, “50. Yılında Özel Misyonlar Sözleşmesi ve Diplomasi Hukuku”, **KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2020, Cilt: 5 Sayı: 1, (s. 27-51).

de FISCHER, Henry Béat, “The Sovereign Order of Malta Today”, **International Review of the Red Cross**, Year: 1975, Volume: 15, Issue: 166, (s. 3-6).

de FISCHER, Henry Béat, “L’ordre souverain de Malte”, **Recueil des cours**, Year: 1979, Volume: 163, Issue: 1979-II, (s. 1-47).

DENZA, Eileen, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 2016.

DEMBINSKI, Ludwik, **The Modern Law of Diplomacy: External Missions of States and International Organizations**, Martinus Nijhoff Publishers/UNITAR, Dordrecht, 1988.

DIJKHOF, Hendrik Johannes Hoegen, **The Legitimacy of Orders of St. John: A Historical and Legal Analysis and Case Study of a Para-Religious Phenomenon**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Leiden, Leiden University, 2006.

d’OLIVIER FARRAN, Charles, “The Sovereign Order of Malta in International Law”, **International & Comparative Law Quarterly**, Year: 1954, Volume: 3, Issue: 2, (s. 217-234).

d’OLIVER FARRAN, Charles, “The Sovereign Order of Malta: A Supplementary”, **International & Comparative Law Quarterly**, Year: 1955, Volume: 4, Issue: 2, (s. 308-309).

DOMINGUEZ, James, “The Order of Malta: Modern by Tradition”, **Journal of the Australian Catholic Historical Society**, Year: 2010/11, Volume: 31/32, Issue: 2, (s. 95-107).

- do NASCIMENTO e SILVA, Gerardo Eulalio, **Diplomacy in International Law**, A.W. Sijthoff, Leyden, 1972.
- FOCARELLI, Carlo, **International Law as Social Construct: The Struggle for Global Justice**, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- FOSTER, Michael, **A Short History of the Order of St. John of Jerusalem**, October 10 1997 <http://www.orderstjohn.org/osj/sjhist1.htm> (erişim tarihi: 03/12/2016).
- GAJA, Giorgio, “Jurisdictional Immunity of the Order of Malta”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 1976, Volume: 2, (s. 328-336).
- GAZZONI, Francesco, “Malta, Order of,” **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 <http://www.mpepil.com> (erişim tarihi: 08/10/2010).
- GOLDSMITH, Jack, “Sovereignty, International Relations Theory, and International Law”, **Stanford Law Review**, Year: 2000, Volume: 52, Issue: 4, (s. 959-986).
- GOTLIEB, Allan Ezra, “Canadian Practice in International Law during 1964 as Reflected in Correspondence and Statements of the Department of External Affairs”, **Canadian Yearbook of International Law**, Year: 1965, Volume: 3, (s. 315-348).
- GRAHAM, Robert A., **Vatican Diplomacy: A Study of Church and State on the International Plane**, Princeton University Press, New Jersey, 1959.
- GRANT, Thomas D., “Defining Statehood: The Montevideo Convention and Its Discontents”, **Columbia Journal of Transnational Law**, Year: 1999, volume: 37 Issue: 2, (s. 403-457).
- HARRIS, David J., **Cases and Materials on International Law**, 7th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2011.
- HERTSLET, Edward, **The Map of Europe by Treaty**, vol. I, Butterworths, London, 1875.
- HOUGH, Barry / DAVIS, Howard, “The British Right to Rule Malta, 1800-1813”, **Melitia Historica**, Year: 2007, Volume: 14, Issue: 4, (s. 387-408).

IJALAYE, David Adedaya, **The Extention of Corporate Personality in International Law**, Oceana Publications Inc., New York, 1978.

IOVANE, Massimo, “Immunities of International Entities Other than States”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 1999, Volume: 9, (s. 154-155).

IVANOV, Eduard A., Mission of the Order of the Malta as a Subject of International Law in the 21st Century, **National Research University/Higher School of Economics Working Paper**, WP BRP 40/LAW/2014, 2014
<http://www.hse.ru/data/2014/09/30/1100405643/40LAW2014.pdf> (erişim tarihi: 17/11/2014).

KARSKI, Karol, “The International Legal Status of the Sovereign Military Hospitaller Order of St John of Jerusalem of Rhodes and of Malta”, **International Community Law Review**, Year: 2012, Volume: 14 Issue: 1, (s. 19-32).

KLABBERS, Jan, **An Introduction to International Institutional Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

KLIEGER, P. Christiaan, **The Microstates of Europe: Designer Nations in a Post-Modern World**, Lexington Books, Plymouth, 2014.

KOVACS, Jason J., “The Country above the Hermes Boutique: The International Status of the Sovereign Military Order of Malta”, **National Italian American Bar Association Journal**, Year: 2003, Volume: 11, Issue: 1, (s. 27-50).

LADOR-LEDERER, Joseph J., **International Non-Governmental Organizations and Economic Entities: A Study in Autonomous Organization and *Ius Gentium***, A.W. Sythoff, Leyden, 1963.

LAMB, Christopher, “Cardinal Burke ‘in Office But Out of Power’ as Job Handed to Papal Delegate”, **The Tablet**, January 30 2017, <http://www.thetablet.co.uk/news/6662/card> (erişim tarihi: 20/03/2020).

LARGER, Dominique / MONIN, Marcel, “A propos du protocole d’accord du 5 Septembre 1983 entre les «services gouvernementaux français» et le «représentation officielle en France de l’Ordre du Malte»: Quelques observations sur la nature juridique de l’Ordre du

Malte”, **Annuaire français de droit international**, Année: 1983, Volume: 29, (s. 229-240).

LEE, Luke T., **Consular Law and Practice**, 2nd Edition, Clarendon Press, Oxford, 1991.

LINDBLOM, Anna-Karin, **Non-Governmental Organisations in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

LOWE, A. Vaughan, “Corporations as International Actors and International Law Makers”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 2004, Volume: 14, (s. 23-38).

LOWE, A. Vaughan, **International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

O’CONNELL, Daniel Patrick, **International Law**, vol. I, 2nd Edition, Stevens & Sons, London, 1970.

O’CONNELL, Daniel Patrick, “Book Review: Malteserorden und Völkergemeinschaft, by Robert Prantner”, **British Yearbook of International Law**, Year: 1976/77, Volume: 48, (s. 433-434).

OELFKE, Christian, **Vienna Convention on Diplomatic Relations of 18 April 1961: Commentaries on Practical Application**, Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH, Berlin, 2018.

PASZKOWSKI, Mieczysław, “The Law on Special Missions”, **Polish Yearbook of International Law**, Year: 1974, Volume: 6, (s. 267-288).

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.

PICTET, Jean S., **The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary**, vol. III (**Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War**), International Committee of the Red Cross, Geneva, 1960.

PORTMANN, Roland, **Legal Personality in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

- QUADRI, Rolando, “Cours général de droit international public”, **Recueil des cours**, Year: 1964, Volume: 113, Issue: 1964-III, (s. 237-484).
- RILEY-SMITH, Jonathan, **The Knights of Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309**, Palgrave MacMillan, London, 2012.
- RIPHAGEN, Wilhem, “Some Reflections on ‘Functional Sovereignty’”, **Netherlands Yearbook of International Law**, Year: 1975, volume: 6, (s. 121-165).
- ROTTER, Manfred, “Governments-in-Exile”, **Encyclopedia of Public International Law: States-Responsibility of States-International Law and Municipal Law**, Volume 10, edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier Science Publishers, Amsterdam, 1987, s. 210-214.
- SAINTY, Guy S., **The Order of Malta, Sovereignty, and International Law**, 1998, http://library.gayhomeland.org/0010/EN/EN_Souvereignty_and_international_Law_G_S_Sainty.htm (erişim tarihi: 17/11/2014).
- SCHERMERS, Henry G. / BLOKKER, Niels M., **International Institutional Law: Unity within Diversity**, 6th Edition, Brill/Nijhoff, Leiden, 2018.
- SCHINDLER, Dietrich / TOMAN, Jiří (eds.), **The Laws of Armed Conflicts**, 4th Revised & Completed Edition, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2004.
- SERENI, Angelo Piero, **The Italian Conception of International Law**, Columbia University Press, New York, 1943.
- SIRE, Henry J.A., **The Knights of Malta**, Yale University Press, New Haven, 1996.
- SMITH, R., “Chapters, Religious”, **New Catholic Encyclopedia**, Volume 3 (Can-Col), 2nd Edition, edited by Marthaler, Thomson-Gale, Washington D.C., 2002, s. 386-387.
- SUR, Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Gözden Geçirilmiş 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019.
- SZAZI, Eduardo, **NGOs: Legitimate Subjects of International Law**, Leiden University Press, Leiden, 2012.

TALMON, Stefan, **Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile**, Clarendon Press, Oxford, 1998.

THEUTENBERG, J. Bo, **The Holy See, the Order of Malta and International Law**, 2003.
(Basımevi, Basım Yeri bildirilmemiştir)

TIROCH, Katrin, "Governments in Exile", **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2011,
<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1049> (erişim tarihi: 01/01/2017).

TORNIELLI, Andrea, "The Order of Malta's Crisis", **La Stampa**, January 26 2017,
<http://www.lastampa.it/2017/01/26/vaticaninsider/eng/the-order-of-maltas-crisis-z3YT6XigkgdTytPA4StJP/pagina.html> (son ziyaret tarihi: 01/01/2018);

TROFIMOV, Yaroslav, "Knights of Malta Seek Respect from U.N. as Bona Fide Nation", **The World Street Journal**, June 28 2001 via
www.wsj.com/articles/SB993675150270924882 (son ziyaret tarihi: 12/11/16).

TURACK, Daniel C., "Passports Issued by Some Non-State Entities", **British Yearbook of International Law**, Year: 1968/69, volume: 43, (s. 209-216).

TURACK, Daniel C., **The Passport in International Law**, Lexington Books, Massachusetts, 1972.

TURAN, Şerafettin, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", **Kanunî Armağanı**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, **2001**, (s. 47-117).

Türkiye Kızılay Derneği, **Kızılay ve Kızılhaç'ın Milletlerarası Kaynakları: Sözleşmeler-Tüzükler-Kararlar**, Ankara, 1964.

VALENTI, Susanna, "Immunities: Comment Relating to SMOM", **Italian Yearbook of International Law**, Year: 2012, Volume: 22, (s. 383-388).

VATIN, Nicolas, **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, (çev. T. Altınova), Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

- VELDE, François, **The Sovereignty of the Order of Malta**, March 05 2002 via www.heraldica.org/topics/orders/malta/maltasov.htm (erişim tarihi: 17/11/2014).
- VERZIJJ, Jan Hendrik Willem, **International Law in Historical Perspective: International Persons**, Volume II, A.W. Sijthoff, Leyden, 1969.
- VITTOR de, Francesca, “Judicial Decisions: Sovereign Immunity from Jurisdiction ...”, **Italian Yearbook of International Law**, Year: 2004, Volume: 14, (s. 343-345).
- von GLAHN, Gerhard, **Law among Nations: An Introduction to Public International Law**, 7th Edition, Longman, New York, 1996.
- von GLAHN, Gerhard / TAULBEE James Larry, **Law among Nations: An Introduction to Public International Law**, 11th Edition, Routledge, New York, 2017.
- WAGNER, Markus, “Non-State Actors”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, on-line edition, edited by Wolfrum, 2009, <http://www.mpepil.com> (erişim tarihi: 04/10/2010).
- WALTER, Christian, “Subjects of International Law”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010, <http://www.mpepil.com> (erişim tarihi: 04/10/2010).
- WALLACE, Rebecca M.M., **International Law**, 4th Edition, Sweet & Maxwell, London, 2002.
- WILLETTS, Peter, **Non-Governmental Organizations in World Politics: The Construction of Global Governance**, Routledge, Oxon, 2011.
- WRIGHT, Christopher, “*Non ex unica natione sed ex plurimus*: Genoa, the Catalans and the Knights of St. John in the Fifteenth Century”, **Mediterranea: Ricerche storiche**, Year: 2016, Volume: 8 Issue: 36 (April), (s. 9-44).
- ZARB, Seraphim M., “The Order of the St. John of Jerusalem: The Sovereign and Religious Character”, **Scientia**, Year: 1954, Volume: 20, Issue: 2, (s. 69-88).

ZARB, Seraphim M., “The Order of the St. John of Jerusalem: Further Developments in the Conflict between the Order and the Vatican”, **Scientia**, Year: 1956, Volume: 22, Issue: 3, (s. 116-126).

ZEINENBERG de BORJA, “The Order of Saint John and Its Affiliates”, **Scientia**, Year: 1954, Volume: 20, Issue: 4, (s. 150-183).